

PELASTUSDOKUMENTOINNIN

parhaat käytännöt

Kulttuuriperinnön pelastuksen ABC / Tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkosto Tako

Kirjoittaja **Kristiina Huttunen**
Ulkoasu **Anne Haapanen**

Suomen museoliiton julkaisu 73
Pelastusdokumentoinnin parhaat käytännöt
ISBN 978-951-9426-53-2
ISSN 0355-1741

Sisällys

1. Esisanat [4](#)

2. Tarinat [6](#)

2.1 Ravintola Postresin pelastusdokumentointi [7](#)

2.2 Napakasti pakettiin: Koskelan sairaalapesulan pelastusdokumentointi [10](#)

2.3 Kun pelastusdokumentoimaan ei pääse [12](#)

2.4 Tiedon rikastamista tutkijantyöllä ja viiteryhmän avulla: Kansan Lehden kasat ja yli sata rullakkoa [14](#)

2.5 Kulttuuriperinnön ekomerkki ja Norjan sahan räjäytys [16](#)

2.6 Sillä välin toisaalla: arkistot yritysten kulttuuriperinnön tallentajina [18](#)

2.7 Tunturista Leafiin: yritystoiminnan tallennusta Turussa [20](#)

2.8 Varkauden museo ja Stora Enson paperikoneiden tallennus [22](#)

2.9 Käsityötä pelastamassa: tapaukset Virkki ja Wetterhoff [25](#)

2.10 Laitos- ja yritysmuseotoiminta Keski-Suomen museossa [28](#)

2.11 Inkoon hiililauhdevoimalan pelastusdokumentointi monen toimijan yhteistyönä [31](#)

2.12 Sähkömuseum Elektran kantaverkkokokokoelman siirto [34](#)

2.13 ”Mihin nämä saa jättää?” – Massatallennuksesta suunnitelmalliseen tallennukseen [36](#)

2.14 Tallennusta yrityssalaisuuden ehdoilla [39](#)

2.15 Pelastusdokumentointi Lahden malliin: ryhmän hioma systeemi [41](#)

3. Pelastusdokumentoinnin muistilista [44](#)

4. Linkkejä ja lähteitä [55](#)

1.

Esisanat

KULTTUURIPERINNÖN PELASTUKSEN ABC muodostettiin tuomaan valoa museoiden pelastusdokumentointeihin liittyviin haasteisiin.

Pelastusdokumentointi on käsitteenä tunnettu mutta sillä ei ole tarkkaa, virallista määritelmää. Yleisesti sillä tarkoitetaan tilanteita, joissa museo haluaa tallentaa, kokoelmalinjaustensa mukaisesti, häviämisuhan alla olevan yrityksen tai organisaation toimintaa. Tällaisia äkkinäisiä tilanteita ovat tyypillisimmin konkurssit, tuotannon supistukset tai siirrot eri paikkakunnille tai toisiin maihin.

Tallennus sisältää kohteen nykyhetken työn dokumentointia nykydokumentoinnin metodein. Sen lisäksi siihen kuuluu kohteen historian tallentamista esineiden, valokuvien ja mahdollisesti arkistointineiston muodossa. Pelastusdokumentoinnin tärkeä osa on jälkityövaihe, jossa kerätty aineisto valokuvataan ja luetteloidaan kokoelmatietokantaan.

Pelastusdokumentoinnit ovat osa museoiden perustyötä. Tietyn kohteen pelastusdokumen-

tointitarve tulee tyypillisimmin museon tietoon vain hieman ennen kohteessa tapahtuvaa suurta muutosta. Tämä yhtäkkisyys ja pelastusdokumentoinnin henkilötyövaltaisuus tekee toiminnasta museoiden ennestäänkin kiireisessä arjessa resurssisyöpön, joskus jopa mahdottoman toteuttaa.

Ohjekirjassa on viisitoista pelastusdokumentointiin ja yritysten toiminnan tallennukseen liittyvää tarinaa museoiden arjesta aikavälillä 1980–2010-luku. Mukana on myös keissejä, joissa kokoelmasiirroilla on vahvoja pelastusdokumentoinnin piirteitä, kuten aikataulupaine tai massiivinen seulottavaksi tarjottu aineisto. Mukana on myös verrokki arkistomaailmasta, josta käy ilmi, kuinka Elinkeinoelämän Keskusarkisto toimii yritysten kulttuurihistoriallisia arvoja omaavien arkistointineistojen kanssa.

Ohjekirjojen tarinat kerättiin haastatteluiden ja esikartoituskyselyn avulla syksyllä ja syystalvella 2016. Haastatteluista esiin nostetut museoiden kokemukset ovat pohjalla niin ikään tähän

ohjekirjaan koostetussa pelastusdokumentoinnin muistilistassa.

Tämän ohjekirjan tarkoitus on olla kannustava ja rohkeava. Hankkeen yksi keskeinen viesti on se, ettei pelastusdokumentointiin pidä olla ryhtymättä, vaikka resurssit eivät salli ajallisesti pitkää, aineistoltaan runsasta, useita nykydokumentoinnin menetelmiä käyttäviä pelastusdokumentointisessioiden sarjaa. Vähänkin on parempi kuin ei mitään ja tehty parempi kuin tekemätön. Sekä haastatteluissa että muistilista-osioissa pohditaan myös sitä, kenelle viime kädessä kuuluu vastuu yritysten kulttuuriperinnön tallennuksesta ja voisiko vastuuta jakaa – ja jos, niin miten.

20.3.2017

Kristiina Huttunen

Projektikoordinaattori,

Kulttuuriperinnön pelastuksen ABC

Hankkeen ohjausryhmä

Risto Hakomäki, Kansallismuseo

Leena-Maija Halinen, Lohjan museo

Sari Jantunen, Suomen Metsämuseo Lusto

Sari Kainulainen, Lahden museot

Kati Kivimäki, Forssan museo

Hanna-Kaisa Melaranta, Varkauden museo

Kirsi Ojala, Tekniikan museo

Maria Ollila, Hotelli- ja ravintolamuseo

(helmikuu 2017 alkaen **Tiina Kiiskinen**)

Kati Selänniemi, Helsingin kaupunginmuseo

Kulttuuriperinnön pelastuksen ABC -hanke on

Suomen ammatillisten museoiden tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkosto Takon pooli neljän perustama hanke, jota hallinnoi Forssan museo.

Hankkeessa haastateltiin edustajia seuraavista museoista

Helsingin kaupunginmuseo, Hotelli- ja ravintolamuseo, Kansallismuseo, Tekniikan museo HELSINKI • Keski-Suomen museo, Suomen Käsityön museo JYVÄSKYLÄ • Lahden museot LAHTI • Suomen Metsämuseo Lusto PUNKAHARJU • Turun museotoimi TURKU • Työväenmuseo Werstas, Vapriikki – Tampereen museot TAMPERE • Varkauden museo VARKAUS

sekä arkiston edustajana

Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkisto Elka MIKKELI

Tietoja antoivat myös Hyvinkään ja Kankaanpään ja Fiskarsin museoiden edustajat • Karkkilan ruukkimuseo Senkka • Kymenlaakson museo • Rauman museo • Salon elektroniikkamuseo

Hankkeen tausta-aineistona on Museovirastossa 2000-luvun alussa tehty selvitys teollisten aineistojen tallennuksesta ja yritysten kulttuuri-perinnöstä. **Työstä vastasivat** Kansallismuseon amanuenssit Risto Hakomäki ja Antti Metsänkylä.

Kulttuuriperinnön pelastuksen ABC -hankkeessa julkaistaan myös yrityksille tarkoitettu **Tallenna toimintasi -manuaali**.

Kulttuuriperinnön pelastuksen ABC:n mahdollisti Museovirasto innovatiivisille hankkeille myönnetyn avustuksen turvin.

2.

Tarinat

2.1 Ravintola Postresin pelastusdokumentointi

Hotelli- ja ravintolamuseossa suunniteltiin Suomen Michelin-ravintoloiden dokumentointia, kun yksi kyseisistä ravintoloista, ravintola Postres, ilmoitti yhtäkkiä lopettavansa toimintansa. ”Postresin pelastusdokumentointi toimi hyvänä pilottina myöhemmille Michelin-ravintoloiden dokumentoinneille”, toteaa tutkija Maria Ollila.

HOTELLI- JA ravintolamuseon tallennusalalla yrityksiä perustetaan ja lopetetaan suhteellisen kiivaalla syklillä. Niinpä pelastusdokumentointi on kuulunut keskeisenä tehtävänä museon toimintaan aina sen perustamisesta lähtien.

Vuoden 2014 alussa Suomessa oli kuusi ravintolaa, joille oli myönnetty Michelin-tähti. Niistä ravintola Postres ilmoitti saman vuoden lokakuussa lopettavansa toimintansa. Tieto julkaistiin ravintolan Facebook-sivulla, josta se saavutti Hotelli- ja ravintolamuseon tutkija Maria Ollilan.

Tutkija Anni Pelkonen dokumentoi Ravintola postresin toimintaa, 2014. Kuva: Maria Ollila, Hotelli- ja ravintolamuseo.

Tutkija Maria Ollila dokumentoi ravintola Postresin toimintaa, 2014. Kuva: Anni Pelkonen, Hotelli- ja ravintolamuseo.

Hotelli- ja ravintolamuseossa oli samana syksynä valmisteltu Suomen Michelin-ravintoloiden nykydokumentointihanketta, jonka oli määrä tapahtua seuraavana vuonna. Kun tieto Postresin tilanteesta saavutti museon, aiottu nykydokumentointihanke muuttui Postresin osalta pelastusdokumentoinniksi.

Maria Ollila otti yhteyttä ravintolan keittiömestari-ravintoloitsijaan ja sopi pelastusdokumentoinnista. Oli kiire. Ravintolan sulkeutumiseen oli aikaa vain kymmenen päivää.

”Aikataulujen sopiminen dokumentointikohteen edustajan kanssa vaatii tarkkuutta,” kertoo Maria Ollila. ”Eräessä toisessa pelastusdokumentointi-keississämme ravintola oli myyty. Tulimme paikalle tilanteessa, jossa paikan päällä olivat sekä vanha että uusi omistaja. Vanha omistaja vei irtaimistoaan pois. Uusi omistaja tarkkaili paikalla, koska jotain irtaimistoa kuului kauppaan. Tilanne oli hankala ja jännitteinen. Kun yrityksen toiminta loppuu, ja museo pelastusdokumentoi, on varottava sellaista vaikutelmaa, että museo olisi jollain tavalla hyötymässä tilanteesta.”

Postresin pelastusdokumentoinnissa Maria Ollilan työpariksi tuli museon silloinen tutkija, nykyinen museonjohtaja Anni Pelkonen. Työnjako suunniteltiin. Maria Ollila dokumentoisi tilat ja toiminnan valokuvaamalla. Anni Pelkonen vastaisi aineistonkeruusta. Tutkijat kävivät ennen dokumentointia läpi työnjaon lisäksi sen, mitä dokumentointivälineitä ja pakkaustarvikkeita Postresiin otettaisiin mukaan.

Yleensä pelastusdokumentointi alkaa selvityllä kohteen toimialasta ja siitä, kuinka ainutkertaista mahdollinen aineisto olisi suhteessa museokokoelmiin. Postresin tapauksessa pelastusdokumentoinnin tarpeellisuus oli heti selvä: Michelin-ravintoloista museolla ei ollut kokoelmissaan aineistoa.

Dokumentointiajaksi ravintoloitsija ehdotti aamua.

”Ymmärsimme tietenkin sen, että dokumentoiduksi ei silloin tule ravintolan arki tyypillisimmillään – mutta pelastus- ja nykydokumentointien yhteydessä joudutaan aina etenemään kohteen ehdoilla”, toteaa Anni Pelkonen.

Tutkijoiden saapuessa paikalle pöydät oli katettu valmiiksi dokumentointia varten. Paikalla oli ravintolapäällikön lisäksi yksi työntekijä. Keittiötyöntekijä oli espanjankielinen, eikä ravintolapäällikkö ollut huomannut informoida häntä museon pelastusdokumentoinnista. Sen selittäminen, mitä museotutkijat aikoivat tehdä, vei jonkin aikaa.

Maria Ollila valokuvasi tilat ennakkosuunnitelman mukaan.

”Valokuvauksen suhteen on aina päästävä yli tietystä itsekriittisyydestä”, Maria Ollila sanoo. ”Museollamme ei ole henkilökunnassa valokuvaajaa vaan jokainen henkilökunnasta valokuvaava tarpeen mukaan. Mutta ajatellaan sen niin, että pelastusdokumentointikuvissa tärkeintä on informaatio, ei esteettisyys tai taito.”

Anni Pelkonen valikoi kokoelmiin työvaatteita, kattilan, ruokalistoja, juomalistoja, käyntikortte-

ja ja leikekirjan museokokoelmiin liitettäväksi. Yleensä Hotelli- ja ravintolamuseo pyrki lahjoituksen suhteen täysin oikeuksiin, mikä mahdollistaa seulonnan. Leikekirja oli ravintoloitsijalle tärkeä, joten sen suhteen tehtiin erityissopimus: mikäli museo ei tarvitsisi sitä, se palautuisi omistajalle.

Keittiöpäällikkö-ravintoloitsijaa oli määrä myös haastatella. Mutta lopettaminen osoittautui niin raskaaksi ja emotionaaliseksi aiheeksi, että haastattelu ei onnistunut. Tutkijat pitivät mahdollisena, että se järjestyy myöhemmin, kunhan aikaa lopettamisesta on kulunut tarpeeksi.

Saman vuoden lopussa myös toinen Michelin-ravintola, Luomo, lopetti. Tutkijat eivät saaneet yhteyttä ravintolaan monista yrityksistä huolimatta.

”Postresin kohdalla kaikki kuitenkin sujui hyvin, ehkä osaksi sen takia, että ravintoloitsija koki merkitykselliseksi sen, että oltiin siellä”, Maria Ollila toteaa. ”Se oli monella tapaa hyvä pelastusdokumentointiprojekti. Ensinnäkin se toimi pilottina seuraavana vuonna tehtyihin Michelin-ravintoloiden nykydokumentointeihin. Toisaalta Michelin-hanke edesauttoi Postresin aineiston luettelointia – se voitiin perustellusti hoitaa samassa yhteydessä. Näin sitä normaalia luettelointivaiheen sumaa ei Postresin osalta päässyt syntymään.”

2.2 Napakasti pakettiin: Koskelan sairaalapesulan pelastusdokumentointi

Kaupunkirakenteen tiivistysaie ja kaavamuutoksen valmistelu nosti Koskelan yhä toiminnassa olleen sairaalapesulan voimalarakennuksineen huomion valokeilaan. Helsingin kaupunginmuseossa päätettiin, että ne molemmat olisivat dokumentoida ennen kuin on liian myöhäistä. ”Rakennushistorian kannalta oli tärkeää tehdä pelastusdokumentointi vielä, kun pesula oli toiminnassa”, kertoo rakennustutkija Sari Saresto.

HELSINGIN KAUPUNGINMUSEON Koskelan sairaalapesulan pelastusdokumentoinnin lähtökohta oli Koskelan sairaala-alueelle suunniteltu kaavamuutos. Kaupunkisuunnitteluvirasto tutki mahdollisuutta muuntaa sairaalarakennukset asuntokäyttöön ja tiivistää alueen rakennuskantaa.

”Virastosta otettiin yhteyttä museon kulttuuriympäristöyksikköön alkuvuodesta 2009”, kertoo Helsingin kaupunginmuseon rakennustutkija Sari Saresto. ”Kaavamuutoksen suunnittelun yhteydessä sairaalan rakennuskantaa oli arvioitava rakennus-suojelun näkökulmasta. Pesularakennuksen

suojeluarvoja pohdittiin ja päädyttiin siihen, ettei sitä esitetty suojeltavaksi. Sen sijaan lämpövoimalan säilyttäminen oli museon tavoitteena.”

Sekä pesulan että sen yhteydessä oleva lämpövoimalan toiminta oli jatkunut pitkään ja ne olivat Helsingin kaupungin ja Koskelan sairaalan kannalta olennainen historian osa. Päätettiin, että ne tulisi dokumentoida. Vaikka kaavamuutos oli vasta valmisteluvaiheessa, kaupunginmuseo teki päätöksen dokumentoinnista nopeasti. Sairaalapesulan olemassaolo oli ollut vaakalaudalla jo pitkään. Dokumentointikeväänä julkistettiin tieto, että pesulatoiminta siirtyisi noin vuoden sisällä Keravalle.

Museolla oli parhaillaan työssä toista sisältökokonaisuutta tekemässä silloinen kansatieteen opiskelija Elisa Sarpo. Päätettiin, että hän tekisi dokumentoinnin. Työparikseen Elisa Sarpo sai museon valokuvaajan.

”Se lähti hyvin liikkeelle”, kaupunginmuseon tapahtumatuottaja Elisa Sarpo muistelee. ”Käytiin Sarin kanssa ensin yhdessä tapaamassa pesulanjohtajaa. Hän ehdotti sopivia haastateltavia.”

Pesulatyöntekijät suhtautuivat myönteisesti toiminnan dokumentointiin, mutta dokumentoijilta työ vaati hienotunteisuutta.

”Dokumentointiaikana selvisi lopullisesti, että pesula muuttaa Keravalle. Monille se tarkoitti työuran loppumista. Samoin kuntouttava työtoiminta, jota pesulassa oli järjestetty, loppuisi”, kertoo Elisa Sarpo. ”Dokumentointia se ei sinänsä haitannut. Päinvastoin. Työntekijät kokivat dokumentoinnin kunnianosoituksena pitkiä työuria, koko sairaalapesulan työkuultuuria ja ympäröivää elämänmuotoa kohtaan.”

Itse dokumentointi koostui rakennuksen ja työprosessin kuvaamisesta, havainnoinnista ja haastatteluista. Kokoelmat kasvoivat merkkaustunnisteilla, työasulla ja arkistopäiväkirjoilla.

”Rakennushistorian kannalta oli tärkeää tehdä pelastusdokumentointi vielä, kun pesula oli toiminnassa. Aineisto on arvokkaampaa kuin jos dokumentoidaan pitkään tyhjillään ollut rakennus. Silloin ei saada enää oikeaa tietoa rakennuksesta ja sen käyttötarkoituksesta”, toteaa Sari Saresto.

Elisa Sarpo haastattelee Koskelan sairaalapesulan voimalaitoksessa 41 vuotta palvellutta teknisen yksikön esimiestä. Kuva: Juho Nurmi, Helsingin kaupunginmuseo.

Helsingin kaupunginmuseossa pidettiin tärkeänä sitä, että sama tutkija dokumentoi ja hoitaa jälkityöt. Aineisto oli luetteloituna ja litteroituna kokoelmatietokannassa jo samana syksynä.

”Voimalaitoksen kattilapäällikön haastattelu jäi toteutumatta jonkun kiiretilanteen takia. Mutta muuten sairaalapesulan pelastusdokumentointi oli onnistunut ja ennen kaikkea sopivan napakka projekti”, kertoo Elisa Sarpo. ”Olennaisiin asioihin päästiin käsiksi aika vähällä. Laajempaan ei sillä kertaa olisi ollut mahdollisuuksia vaikka mielenkiintoisia punaisia lankoja olisi kyllä ollut kerittäväksi enemmänkin.”

2.3 Kun pelastusdokumentoimaan ei pääse

Amanuenssi Risto Hakomäen uralle on kertynyt runsaasti erilaisia pelastusdokumentointikokemuksia sekä Kansallismuseossa että aiemmalla työuralla. Kaikki yhteydenotot ja pelastusdokumentointipyynnöt yritysten taholta eivät ole eri syistä johtaneet toteutuneeseen dokumentointiin.

RISTO HAKOMÄELLÄ on vahva näppituntuma pelastusdokumentointiin. Sitä on kertynyt pitkällä uralla niin Valion meijerimuseossa, Lohjan ja Karkkilan museoissa kuin Kansallismuseon kokoelma- ja tutkimusyksikön amanuenssina. 2000-luvun alussa Risto Hakomäki kartoitti kollegansa Antti Metsänkylän kanssa teollisesti tuotetun aineiston tallennusta ja valmisteli yrityksille tarkoitettua ohjeistusta yritysten kulttuuriperinnön tallennukseen. Yhtenä monista työn tuloksista on Museoviraston [tietokanta](#) teollisuuden alan museokokoelmista yrityksissä ja museoissa.

Kansallismuseolle ohjautuu kyselyjä pelastusdokumentointeihin liittyen joka puolelta Suo-

mea. Kaikki yhteydenotot eivät päädy pelastusdokumentoinniksi. Näin kävi syksyllä 2005, kun Suomen viimeinen televisioita valmistava tehdas Turussa meni konkurssiin.

”Menimme Antti Metsänkylän kanssa paikalle ja halli oli tyhjä”, kertoo Risto Hakomäki. ”Olimme tietysti yllättyneitä. Olimme kuvitelleet, että siellä olisi joku työntekijöistä paikalla.”

Kävi ilmi, että tehtaalla oli oma pieni tehdasmuseo, johon oli kerätty ASAn radioita ja televisioita. Konkurssipesän hoitaja toivoi, että Kansallismuseo olisi ostanut tehdasmuseon kokoelman. Risto Hakomäki ja Antti Metsänkylä pohtivat asiaa ja totesivat, ettei kokoelma sovi Kansallismuseon kokoelmaprofiiliin. Lopulta kokoelma päättyi Turun maakuntamuseon omistukseen.

Risto Hakomäellä on kokemuksia useista yritysdokumentoinneista, jotka eivät syystä tai toisesta ikinä päässeet alkua pidemmälle.

”Meidän piti dokumentoida juuri käynnistynyt, Primulan ultramoderni, uusiutuvilla energianlähteillä pyörivä leipätehdas Järvenpäässä. Dokumentointia ei koskaan tehty. Karppausruokavalio, jossa viljatuotteita vältetään, tuli muotiin ja Primula ajautui konkurssiin.”

Joissain tapauksissa museota pyydetään pelastusdokumentoimaan yritys, mutta dokumentointi jää tekemättä sen takia, että joko yrityksen johto tai työntekijät suhtautuvat pelastusdokumentointiin negatiivisesti.

”Tuusulan tupakkatehdas oli lopettamassa vuonna 2004 – ja sehän oli siis Suomen viimeinen tupakkatehdas. Toivoimme Kansallismuseossa mahdollisuutta pelastusdokumentointiin. Mutta emme saaneet lupaa.”

Lopulta tehtaan työntekijä, jolla oli alan harrastuneisuutta, valokuvasi toimintaa ja haastatteli muita työntekijöitä.

”Toisaalta se ei ole harmi sikäli, että kaikkein paras on sellainen pelastusdokumentointi, johon työntekijät osallistuvat aktiivisesti”, Risto Hakomäki toteaa.

Toinen harmittava läheltä piti -tilanne sattui, kun Arabian posliinitehtaan toiminta oli päätymässä. Tehtaalla oli takanaan pitkä, sadan kolmenkymmen vuoden historia.

”Tässä tapauksessa yhteydenotto tuli tehtaan johdolta: voisimmeko dokumentoida tehtaan tuo-

tannon ennen sen alasajoa. Teimme aikataulun ja dokumentointisuunnitelman. Aivan sovitun dokumentointipäivän kynnyksellä tuli ilmoitus, että henkilökunta ei halua että tullaan. Tehtaan lopettaminen oli heille liian kipeä asia.”

Pelastusdokumentoinnit ovat osa museoiden tehtäväkenttää, mutta niiden vaatimat resurssit ovat ajaneet toiminnan säästöliekille monissa museoissa. Toisaalta pelastusdokumentointi mielletään helposti liian raskaaksi koneistoksi.

”Pelastusdokumentointia on sekin, kun muutama minuutti haastatellaan, otetaan pari kuvaa”, rohkaisee Risto Hakomäki. ”Sen verran, mikä on mahdollista.”

Yritysten toiminnan tallennus ei ole Risto Hakomäen mielestä ainoa yritysten kulttuuriperinnön säilymiseen liittyvä huolenaihe.

”Rakennukset ovat se kaikkein isoin juttu ja pelastusdokumentoinnin kohde. Esineistöt ovat kuitenkin monesti pieniä ja hallittavan kokoisia. Mutta vuotavat katot ja rapistuvat vanhat rakennukset ovat ongelma. Yritysten rakennettuun kulttuuriperintöön olisi kiinnitettävä huomiota – samoin teollisuusrakennusten uudiskäyttöön ylipäätään.”

Asan TV-tehdas. Työt ovat loppuneet. Kuva: Risto Hakomäki, Kansallismuseo. 2005.

2.4 Tiedon rikastamista tutkijantyöllä ja viiteryhmän avulla: Kansan Lehden kasat ja yli sata rullakkoa

”Oli talvi. Ja vintti oli lämmittämätön tila”, erikoistutkija Kimmo Kestinen muistelee työuransa ensimmäistä pelastusdokumentointia. ”Paketoin nelisensataa laatikkoa täysin järjestämätöntä arkistoaainestoa.” E-liikkeen Länsi-Suomen piirin arkistomateriaalin raakaseulonnasta lähti liikkeelle monivuotinen urakka, jonka opeista on ollut hyötyä moneen otteeseen – myös vuonna 1991, kun Kansan Lehti meni konkurssiin.

1 990-LUVUN ALUN lama aiheutti välillisesti tallennuspiikin suomalaisille museoille. Suurten tallennusten keskeneräiset luetteloinnit ovat todellisuutta monissa museoissa. Uhkana on aineistoon liittyvän tiedon katoaminen silloin, kun aineistoa käsittelee joku muu kuin aikanaan pelastusdokumentoinnin ja aineistonkeruun tehnyt tutkija. Joskus tiedon rikastamiseen löytyy yllättävä apu museon viiteryhmästä. Työväenmuseo Werstaalla on runsaasti kokemuksia tilanteista, joissa vähin tiedoin oleva aineisto on rikastunut, kun se on saatettu oikeisiin käsiin – tai oikeat kädet ovat oikeaan aikaan sattuneet museolle.

”Vapaaehtoisten avulla on pystytty esimerkiksi nimeämään aiemmin tunnistamattomista valokuvista valkeakoskelaisen osuusliike Koiton myymälöitä ja myymälänhoitajia”, kertoo Werstaan kokoelmapäällikkö Teemu Ahola.

Samantapainen sattuma on tuonut lisätietoa Kansan Lehden konkurssin yhteydessä museoon tallennettuun aineistoon.

Vuonna 1991 yli satavuotias tamperelainen instituutio, Kansan Lehti, meni konkurssiin taustallaan olleen osakeyhtiön konkurssin seurauksena. Samalla kaatui osakeyhtiön kirjapaino, Paino-Manse.

”Konkurssipesän edustaja otti yhteyttä meihin ja ehdotti Kansan Lehden toimitilojen tyhjentä-

mistä ja soveltuvan materiaalin ottamista museokokoelmiin”, kertoo Werstaan erikoistutkija Kimmo Kestinen.

Kimmo Kestinen lähti työtoveriensa kanssa käymään lehden toimituksessa. Tarkoituksena oli dokumentoida lehden toimintaa.

”Päästiin perille, ruvettiin katsomaan että onpa-han aikamoinen operaatio. Työpisteet, siis kaikki kalusteet käytännössä, oli ehditty myydä. Eri osastojen kohdalla oli kyltti ja sen alla rökkiö. Että tässä on ollut työelämä- ja urheilutoimitus.”

Museon edustajat dokumentoivat rökkiöt. Konkurssipesän hoitaja oli tehnyt museon kanssa sopimuksen, jonka mukaan museo säilyttäisi kirjanpitoaineistoa Tampereella ja hävittäisi sitä vuosittain sitä mukaan kuin se vanhenee. Arkistoaineisto oli toimituksesta poiketen järjestyksessä ja otettiin talteen. Lisäksi esineistöä kertyi yhdeksänsataa yksikköä. Talteen otettiin myös valokuva-arkisto ja lehden täydellinen vuosikerta.

”Muistaakseni jonkun toimittajan toivelitkin otettiin. Myös painotalon, Paino-Mansen, tiloista tallennettiin meille relevanttia aineistoa.”

Toimituksen dokumentointi ei onnistunut suunnitellusti, koska toiminta oli loppunut ja irtaimistoa oli myyty. Silti tilanne museokokoelmaan otetun aineiston tiedon rikastamiseksi on kohtuullinen.

”Meillä oli työllistettynä yksi lehden entisistä valokuvaajista – ilman että tiesimme hänen yhteydestään Kansan Lehteen. Kun saimme tietoomme hänen taustansa, hän siirtyi luetteloimaan aineis-

toa. Hänen asiantuntemuksensa oli todella arvokasta”, Kimmo Kestinen jatkaa.

Museon viiteryhmässä on yhä tänä päivänä ensisiä Kansan Lehden toimittajia ja muita työntekijöitä, joiden tietoja luetteloinnissa voidaan niin ikään käyttää hyväksi. Asiassa on kuitenkin ongelmansa.

”Jos haluamme käydä suuremmassa mittakaavassa aineistoa läpi, siihen täytyy hankkia erillinen rahoitus. Kiireellisemmät työtehtävät painavat päälle. Olisikin paikallaan, että dokumentoitava kohde myöntäisi pelastusdokumentointiin varoja. Asiat joutuisivat nopeammin eikä luettelointi jäisi keskeneräiseksi roikkumaan”, toteaa Kimmo Kestinen.

Yli sata rullakkoa

Kimmo Kestisen työura Werstaan edeltäjän, Työväenperinne Arbetartradition ry:n, palveluksessa alkoi 1980-luvun puolivälissä E-liikkeen pelastusdokumentoinnilla.

”Työnäni oli raakaseuloa E-liikkeen Länsi-Suomen piirin arkistomateriaali Työväen Arkistoon Helsinkiin siirrettäväksi.”

Työ tapahtui Tampereen Tehdaskadulla, Osuusliike Voiman talossa. Tavaraa oli häkeittäin, runsaasti yli sata rullakkoa. Aineisto oli täysin järjestämätöntä. Pian kävi ilmi, että myös muissa varastoissa oli Osuusliike Voiman tavaraa. Joitakin vuosia myöhemmin työ E-liikkeen parissa jatkui, kun E-osuuskunta Ekan, E-liikkeen seuraajan, kiinteistö myytiin ja tilat täytyi tyhjentää.

”Oli talvi – ja vintti oli lämmittämätön tila. Pakettiin nelisensataa laatikkoa. Tosin nyt tehtiin niin, että aineistoa siirrettiin tarkemmin läpikäytäväksi museon varastoon.”

E-liikkeen aineiston luettelointia on tehty Werstaalla vuosien aikana vaihtuvin voimavaroin.

”Huomasimme yhdessä vaiheessa, että meillä oli samanlaisia laskukoneita yli 70. Osa niistä poistettiin”, toteaa kokoelmapäällikkö Teemu Ahola. ”Ongelmana on se, että jos luetteloimatonta aineistoa otetaan museolle ilman, että heti ehditään käymään sitä läpi, niin mehän ei tiedetä, mitä kaikkea siellä on. Otat aineistoa lisää, hyvää, kelpo tavaraa – etkä voi tarkistaa, että onko vastaavaa jo. Tämän takia luetteloinnin ajantasaisuus olisi tärkeää. Myös lahjoittajataho olisi hyvä saada ymmärtämään tämä.”

Sekä Kimmo Kestinen että Teemu Ahola pitävät tärkeänä sitä, että samat ihmiset pystyisivät vetämään pelastusdokumentointiprojektia aina siihen asti, että aineisto on seulottu ja luetteloitavan aineiston informaatio esineiden yhteydessä.

”Esimerkkinä tästä on eräs Lappeenrannasta päin peräisin oleva luottokorttimainos, Kimmo Kestinen kertoo. ”Se ei näytä tärkeältä. Mutta osuustoimintaliikkeen yksi peruseräiteistä oli pitkään käteiskauppa. Ja luottokorttijuttu oli tosi vaikea kysymys. Se kyseinen tapaus oli ensimmäinen, jossa luottokortti tuli vastaan, että se oli hyväksytty ja että sitä mainostettiin. Jos taustaa ei tiedä, sellainen lappunen on helppo heittää pois.”

Kimmo Kestinen Hämeenkatu 10:n vintillä E-liikkeen pelastusdokumentointityössä vuonna 1989. Kuva: Keijo Riihonen, Työväenmuseo Werstas.

2.5 Kulttuuriperinnön ekomerkki ja Norjan sahan räjäytys

Vuonna 1996 Punkaharjulta, juuri perustetusta Metsämuseo Lustosta, lähdettiin tutustumaan purettavaksi määrätyn Norjan Sahan tilanteeseen Kotkaan. Paikan päällä ei ollut henkilöitä, jotka olisivat osanneet kertoa sahan toiminnasta. Joitakin esineitä otettiin kokoelmiin. Tänä päivänä päätökset kokoelmiin otettavasta aineistosta tehdään eri pohjalta. ”Pelastusdokumentoinnissa voi helposti syntyä uinuvia kokoelmia, jotka eivät vastaa tämän päivän kysymyksenasetteluun”, toteaa kokoelmapäällikkö Leena Paaskoski.

SUOMEN METSÄMUSEO LUSTO tallentaa suomalaista metsähistoriaa – myös metsäteollisuutta ja muita metsäalan organisaatioita. Suuret kokoelmasiirrot ja pelastusdokumentoinnin piirteitä omaavat kokoelmahankkeet merkitsevät Luston kokoelmapuolelle kiireisiä aikoja.

”Voisi sanoa, että pelastusdokumentoinnin tapaisia ehdotuksia tallentaa aineistoja tulee melkeinpä viikoittain”, Luston kokoelmaintendentti Leena Paaskoski toteaa.

Tänä päivänä Lustossa linjataan, että museolla on asiantuntijavastuu oman alansa tallennukses-

ta. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että Lustossa olisi mahdollista tehdä tallennustyötä täysin omalla rahoituksella. Eikä se ole Leena Paaskosken ja Luston kokoelma-amanuessi Sari Jantusen mielestä myöskään tarkoituksenmukaista.

”Eikö kaikkien tahojen, siis myös yritysten, pitäisi ottaa kulttuuriperinnön varjelemiseen osaa aivan samalla tavalla kuin jokaisella on vastuu omasta ekologisesta jalanjäljestään”, ehdottaa Leena Paaskoski. ”Meillä pitäisi olla samantapainen ”Huolehdin kulttuuriperinnöstäni” -merkki kuin ekomerkki on. Yritykset voisivat käyttää merkkiä hyväkseen julkisuuskuvassaan.”

”Sen lisäksi että yritykset oppisivat itse huolehtimaan kulttuuriperinnöstään”, lisää Sari Jantunen, Luston kokoelma-amanuessi. ”Myös museoille olisi tärkeää oppia uudenlaisia yhteistyön tekemisen malleja.”

Luston reilun kahdenkymmenen vuoden historiaan on mahtunut monenlaisia pelastusdokumentointeja. Kokoelmatyön linja on myös muuttunut vuosien aikana.

Esimerkkinä Luston varhaisvaiheiden pelastusdokumentoinneista Leena Paaskoski kertoo Enso-Timberin Kotkassa sijainneen purettavaksi tuomitun sahan tapauksesta vuonna 1996.

Norjan sahan pakki, Lusto / Enso Timber Oy Ltd, Kotkan sahan kokoelma. Kuva: Timo Kilpeläinen.

Kotkan sahan historia alkoi 1800-luvun lopulla, kun norjalainen Hans Gutzeit perusti Kotkansaa-
relle ns. Norjan sahan, joka oli perustamisaikanaan
maan modernein höyrysaha. Toisen maailmanso-
dan pommituksissa vaurioitunut saha rakennettiin
sota-aikana uudelleen ja modernisoitiin 1970-lu-
vun alkuvuosina. 1990-luvulla saharakennukset
todettiin toimimattomiksi ja sahan omistaja, Enso
Timber Oy Ltd, päätti purkaa vanhan rakennuksen
ja rakentaa sen paikalle modernimman sahan.

"Se tuli nopeasti eteen, mutta niinhän pelastus-
dokumentoinnit yleensä tulevat. Yhteydenotto tuli
Kymenlaakson museosta. Ja nopeasti lähdettiin,

koska oli tieto, että saha räjäytettäisiin uudistoiden
tieltä jo seuraavalla viikolla."

Kymenlaakson maakuntamuseon tutkija oli ku-
vannut sahan, mutta esineistöstä oli sovittu, että
Lusto hoitaisi aineistonkeruun ja tallennuksen.
Leena Paaskoski ja silloinen Luston näyttelypääl-
likkö Pekka Lehonkoski ajoivat Kotkaan Punka-
harjulta.

"Pakkasin lähtiessäni mukaan sahatteollisuuden
historiaa käsittelevän kirjan ja Pekkahan oli erit-
täin perehtynyt sahatteollisuuden historiaan."

Paikan päällä oli työmiehiä, mutta ei ketään sel-
laista henkilöä, joka olisi osannut kertoa yksittäis-

ten esineiden taustoja tai käyttötarkoituksia. Joita-
kin esineitä otettiin Luston kokoelmiin.

Jälkeenpäin Leena Paaskoski miettii aineiston
arvoa.

"Pitää ymmärtää, että 90-luvulla päätöksiä teh-
tiin eri pohjalta kuin nyt. Metsämuseo oli juuri pe-
rustettu ja kokoelmien kartuntavauhti oli valtava.
Tänä päivänä tehtäisiin toisin."

Leena Paaskoski toteaa, että jos museo ei pidä
varaansa, pelastusdokumentoinneissa syntyy hel-
posti uinuvia kokoelmia, jotka eivät vastaa tämän
päivän kysymyksenasetteluun. Yhteisön panos on
myös tärkeä.

"Aineistonkeräysvaiheessa olisi kontaktoitava
joku, joka tietää aineiston laadun ja merkityk-
sen. Ja täytyy miettiä oikeat kysymykset: mikä
tämän esineen tarina on tai mihin tarinaan esine
kuuluu. Meillä museotalalla puhutaan konteksti-
tiedoista mutta ei puhuta siitä kuinka laaja kon-
teksti on – voihan se olla vaikka koko maailma",
Leena Paaskoski sanoo. "Mutta siitä Kotkan pe-
lastusdokumentoinnista vielä. Siellä kasvoi kau-
nis akileija lähellä sahan ovensuuta. Ihailin sitä
siinä. Sehän tuhoutuisi kun saha räjäytettäisiin.
Siinä yksi mies sitten kuunteli minua, haki lapion
ja kaivoi sen maasta ja antoi minulle, että siinä,
ota. Sinne se meni akileija muun kartunnan mu-
kaan pakettiauton takaosiin. Se kasvoi puutar-
hassani pitkään."

2.6 Sillä välin toisaalla: arkistot yritysten kulttuuriperinnön tallentajina

Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkistolle yritysten arkistomuotoisen kulttuuriperintöaineiston tallennus on toiminnan ydin. ”Yrityksille suunnatut peruspalvelumme on kerätty yhteen helposti ostettavaksi tuotteeksi, joka ratkaisee asiakkaan ongelman: arkistoaineiston siirron turvallisiin olosuhteisiin, aineiston seulomisen ja järjestämisen”, kertoo arkistonjohtaja Jarmo Luoma-aho.

MUSEOIDEN LISÄKSI yritysten kulttuuriperintöä tallentavat muut muistiorganisaatiot. Arkistojen osalta yritysten toimintaa tallentavat alueelliset arkistot sekä erityisesti Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkisto (Elka).

Jos museoille oman tallennusalan yritysten toiminnan tallennus on yksi tehtävä muiden joukossa, Elkalle yritysten arkistoaineiston tallennus on toiminnan ydin.

”Tavoitteenamme on kerätä edustava arkisto-otos eri elinkeinoelämän toimijoilta”, kertoo arkistonjohtaja Jarmo Luoma-aho. ”Ja tilanne on tällä hetkellä se, että arkistoissamme on edustettuna suomalaisten yritysten eri toimialat varsin hyvin.”

Elkan perustoiminta mahdollistuu valtionavulla ja kunnallisella avustuksella. Arkiston toiminnan aloitusvuodesta 1981 kasvanut toiminta tarvitsee tänä päivänä tuekseen myös muita tulonlähteitä. Elkassa onkin pyritty määrätietoisesti lisäämään yritysrahoitusta tuotteistamalla yrityksille tarjotut palvelut valmiiksi paketeiksi.

”Sinänsä siinä ei ole mitään uutta ja ihmeellistä. Yrityksille suunnatut peruspalvelumme on vain kerätty yhteen helposti ostettavaksi tuotteeksi. Palvelupaketti ratkaisee asiakkaan ongelman, eli ullakoilla ja kellareissa olleen arkistoaineiston siirron turvallisiin olosuhteisiin, aineiston seulomisen ja järjestämisen.”

Jarmo Luoma-aho avaa Elkan toimintaa tosielämän esimerkillä.

”Keväällä 2015 meihin otti yhteyttä lannoitevalmistaja Yaran edustaja. 1950-luvulla perustettua Harjavallan lannoitetehdasta oltiin sulkemassa. Toimitiloja oli menossa myyntiin.”

Yhteydenottaja halusi tietää, voisiko Elka vastaanottaa Harjavallan tehtaan arkistoaineiston. Selvittääkseen aineiston laadun Jarmo Luoma-aho lähti paikan päälle tutustumaan tilanteeseen. Todettuaan aineiston sopivan Elkan tallennuslinjaan Luoma-aho tarjosi Harjavallan tehtaan omistajalle palvelupakettia, johon kuului seulonta, siirto sekä aineiston järjestäminen ja luettelointi Elkassa. Sopimus syntyi.

Yritykset suhtautuvat Elkan palvelujen maksullisuuteen Jarmo Luoma-ahon mukaan positiivisesti.

”Meillä Elkassa on huomattu, että yritykset arvostavat historiaansa. Varsinkin perheyrityksessä ovat tunnesiteet kysymyksessä. Ylikansallisten toimijoiden ollessa kyseessä tilanne on erilainen – mutta historiamyönteisiä henkilöitä löytyy myös niistä.”

Jarmo Luoma-aho myös toteaa, ettei Elka ole tienraivaaja arkistopalvelujen maksullisuudesta puhuttaessa. Arkistolaitos painottaa nykyään yleisemminkin sitä, että aineiston luovuttaja osallistuu käsittelykuluihin.

”Kun maksu on kertaluontoinen käsittelykulu, yritysten ei tarvitse sitoutua mihinkään pidempään toiminta-avustukseen.”

Elkan toiminta on linjattu niin, että säilyttäminen ja tutkijapalvelut ovat yhteiskunnan tukemaa toimintaa. Muu on maksullista, mikäli lahjoittaja on toimintakykyinen yritys. Varattomien lahjoit-

tajien ja yksityishenkilöiden suhteen käytetään harkintaa.

Asiakashankintaan Elkassa paneudutaan tosimelellä. Markkinointiin ja tiedotukseen panostetaan, myyntityössä koulutaudutaan.

”Se vaati aluksi rohkeutta”, Jarmo Luoma-aho kertoo, ”mutta se rohkaisi, kun huomasin, kun tuloksia alkoi tulla.”

Yhteistyötä voidaan tehdä monella lailla

Elkassa suhtaudutaan positiivisesti museoiden kanssa tehtävään yhteistyöhön: usean museon kanssa yhteistyöhankkeita on ollut ja niitä on myös vireillä.

Sekä museot että arkistot ovat osittain kiinnostuneet samoista aineistoista. Jarmo Luoma-aho pohtii asiaa:

”Yksityinen toimija, se lahjoittaja, on siinä suuressa roolissa. Että kenet hän kutsuu paikalle. Joskus paikan päällä olemme sekä me että museoihmiset. Näitä tapauksia voisi yhdessä miettiä ennakkoiden, että kuinka toimitaan.”

Elkan yhteydessä toimii designarkisto, jonka koelmissa on prototyyppisiä ja valmiita tuotteita valaisemassa tietyn tuotteen suunnitteluun liittyvää arkistoaineistoa. Samantapaisesti museot tallentavat harkintansa mukaan ja yksittäisten toimintalinjaustensa mukaisesti joko esinekokoelmaansa tai tallennusalaansa liittyvää arkistoaineistoa. Jarmo Luoma-aho tunnistaa ristiintalennuksen ongelman, mutta toteaa, että kulttuuriperintöä riittää tallennettavaksi kaikille.

”Olennaista on se, että esimerkiksi arkistoaineiston osalta aineisto olisi asianmukaisessa hoidossa, arkistoperiaatteiden mukaisena kokonaisuutena”, Jarmo Luoma-aho toteaa Elkan linjasta. ”Digitointi omalta osaltaan vähentää sen merkitystä, missä alkuperäinen aineisto sijaitsee. Kunhan se on tarvittaessa tarvitsijan saatavilla asianmukaisesti järjestettynä.”

Elkan johtaja Jarmo Luoma-aho luottaa yritysten historiamyönteisyyteen. Kuva: Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkisto.

2.7 Tunturista Leafiin: yritystoiminnan tallennusta Turussa

Turun museotoimessa tiedetään hyvin, mikä arvo yrityksen toiminnan tallennuksella on. "Olisi hyvä, jos yritykset oppisivat itse arvostamaan tuotantoprosessiensa kuvausta", sanoo tutkija Sanna Kupila. "Miksi tietty yövaihe tehdään. Kaikella on aina joku syy."

KAIKKI ALKOI polkupyöränvalmistaja Tunturista. "Tunturi valmisteli toimitilan vaihtoa vuonna 2000. Yritys halusi lahjoittaa muuttoa valmistellessaan Turun museotoimelle esineistöä, joka ajoittui 50-luvulta eteenpäin. Lähinnä mopoja, polkupyöriä ja muuta materiaalia. Otimme lahjoituksen vastaan. Sitten aloimme miettiä, että olisi hyvä saada tietoa siitä, miten esineet on tehty. Ehdotimme Tunturin johdolle yrityksen toiminnan dokumentointia ennen muuttoa uusiin tiloihin. Yritys suostui", kertoo Sanna Kupila, Turun museotoimen tutkija, joka vastaa museotoimen pelastusdokumentoinneista.

Tunturin pelastusdokumentointi oli sujuva. Sanna Kupila vastasi kokonaisuudesta. Valokuvaaja kuvasi tuotantolinjat, toinen tutkija teki haastatteluja.

"Kun vuonna 2005 huomattiin aamulla lehdestä, että makeisvalmistaja Leaf on lopettamassa toimintaansa Turussa, meillä oli näkemys ja kokemus, kuinka kannattaa toimia."

Turkulaiset juuret omaava makeisyhtiö oli yritysostojen myötä sulautunut globaaliin makeisalan konserniin. Sanna Kupila otti yhteyttä paikallisjohtajaan, joka välitti dokumentointipyynnön ulkomaiselle johdolle. Lupa saatiin. Museossa oli linjattu etukäteen, että pyrittäisiin dokumentoimaan makeisyhtiön tunnetuimpien tuotteiden valmistus. Se onnistuisi. Mutta yksi ehto yhtiöllä

oli. "Aineisto oli salattava siihen asti, että toiminta loppui. Tästä rajoituksesta huolimatta pääsimme kuvaamaan kaikki tuotantolinjat."

Toiminta oli nopeaa ja tehokasta. Yhden linjaston dokumentointi kesti pari tuntia. Dokumentoinneissa mukana oli tehtaalta henkilökuntaa kertomassa linjaston toiminnasta. Kenttätyöväihettä haastatteluineen seurasi puhtaaksikirjoitus, kuvien luettelointi, tarkentavat kysymykset ja raportti.

Linjastojen dokumentoinnin lisäksi museokoelmaan otettiin makeispakkauksia ja kääreitä – myös kokonaisia makeistuotteita.

"Aineistoa on laatikkokaupalla. Se luetteloidaan, kunhan aineisto on seulottu."

Yhteistyö makeiskonsernin ja Turun museokeskuksen välillä on jatkunut. Konserni ohjaa Turun museokeskukselle vanhoja makeisia koskevat asiakaskysymykset. Museokeskus on tehnyt myös tilausselvityksiä tiettyjen makeisbrändien historiasta. Myös yrityksen tuotanto on saanut yllättävää apua museon tekemästä pelastusdokumentoinnista.

"Kun Tupla-patukan valmistus siirtyi Turusta Ranskaan, erästä Turussa kehiteltyä työvaihetta ei pidetty tarpeellisena tai sitä ei saatu toimiimaan. Aikanaan tuotteen valmistus päätettiin siirtää edelleen – tällä kertaa Ruotsiin. Nyt linjasto haluttiin rakentaa samanlaiseksi kuin se oli ollut Turussa. Sitä varten museokeskukselta tilattiin valokuvat dokumentoinnista työselityksineen."

Sanna Kupila dokumentoimassa Leafin tehdasta 26.1.2006. Kuva: Turun museokeskus / Martti Puhakka.

Turun museokeskuksen dokumentointityö säilytti yritykselle tärkeää immateriaalista tietoa työvaiheista ja ammattiosaamisesta.

”Olisi hienoa, jos yritykset oppisivat itse arvostamaan tuotantoprosessiensa kuvausta”, sanoo Sanna Kupila. ”Miten tehdään joku sauma. Miksi työntekijä tarkkailee ohi liukuvia Budapest-paloja. Kaikella on aina joku syy.”

Pelastusdokumentointi on Turussa jäänyt vähemmälle, koska suuria muutoksia paikallisessa yrityskentässä ei aivan viime vuosina ole ollut. Sanna Kupila pitää sekä pelastusdokumentointia että yritysten toiminnan dokumentointia tärkeänä osana museotyötä. Yritykset olisi myös hyvä saada ymmärtämään oman toimintansa dokumentoinnin arvo.

”Monet yritykset teettävät museoilla tai historioitsijoilla historiikkejä. Sen yhteyteen voisi mainiosti liittää valokuvadokumentoinnin eri työvaiheista. Sillä on arvonsa, kuten meidän esimerkit osoittavat.”

2.8 Varkauden museo ja Stora Enson paperikoneiden tallennus

”Ottakaa edes jotain talteen”, pyysi Varkauden museon museonjohtaja Hanna-Kaisa Melaranta Stora Enson paikallisjohdolta, kun tieto paperikoneen alasajosta tuli. Yhtiö palkkasi valokuvaajan dokumentoimaan paperinvalmistuksen viime hetkiä Varkaudessa. Tämä ja muut pienet onnistumiset ovat lujittaneet yhteistyötä suuryhtiön paikallistoimijan ja museon välillä.

VARKAUDEN MUSEON pelastusdokumentointitoiminnan keskiössä on 2010-luvulla ollut Stora Enso, joka vuosikymmenen alussa lopetti useampia Varkaudessa toimivia teollisuusyksiköitään. Pienillä henkilöresursseilla toimivalta museolta suuren puunjalostuskonsernin toiminnan pelastusdokumentointi on vaatinut sisua ja venymistä.

Varkauden 1900-luvun teollisuushistoria kiteytyy Ahlström-yhtiöön, joka hankki omistuksiinsa Varkauteen 1800-luvulla perustettuja teollisuuslaj-

toksia. Vuonna 1987 Ahlström myi Varkauden paperitehtaansa silloiselle Enso Gutzeitille, joka tänä päivänä tunnetaan nimellä Stora Enso.

Vielä 2000-luvun alussa Stora Ensolla oli Varkaudessa neljä paperikonetta. Syksyllä 2010 niistä yksi oli ajettu alas ja yksi pysäytetty toistaiseksi. Syyskuun alussa 2010 tuli tieto, että jäljellä olevista toiminnassa olleista paperikoneista toinen, paperikone numero 4, pysähtyisi lopullisesti.

”Tieto lopettamisesta tuli yllättäen. Haalittiin väkeä, että kuka menee, ei meillä ollut oikein laitteitakaan. Ostettiin muistaakseni videokamera”,

kertoo Varkauden museon museonjohtaja Hanna-Kaisa Melaranta.

Yhtäkkinen heittäytyminen jättimäisen teollisuusprosessin dokumentointiin oli haasteellista. Koska pelastusdokumentointi tuli eteen niin äkkiä, aikaa selvittää paperikoneen ydinprosessia ei ollut ollut etukäteen. Myös toiminnan mittasuhteet asettivat haasteita dokumentoinnille. Mutta tekemällä oppi.

Paperikoneen viimeinen päivä dokumentoitiin valokuvaten sekä videoiden. Työntekijöitä haasteltiin ja museokokoelmiin saatiin lahjoituksena työvaatteita sekä jonkin verran arkistoaineistoa.

”Kaikkialle päästiin, kaikkea saatiin kuvata. Ilalla, työntekijöiden pitämiin paperikoneen hautajaisiin, eli iltatilaisuuteen, emme enää päässeet – mutta siellä ei ollut enää meidän paikka. He halusivat tehdä surutyötä omassa keskuudessaan”, lisää Hanna-Kaisa Melaranta.

Kuvamateriaali on jälkeenpäin arvioiden laadukasta, vaikka paikan päällä oman toiminnan laatu mietitytti.

”Nyt jälkeenpäin arvioiden voisi toivoa, että vastaavissa tilanteissa osaisi hengähtää ja ottaa rauhallisemmin. Olisi kannattanut tehdä suunnitelma liikkumisista, kuvaamisista ja aikatauluisista. Toisaalta oli ihan älytön kiire. Oppaat tehtaan puolelta auttoivat paljon”, kertoo tutkija Hilikka Lehtimaa.

Paperikoneen dokumentointi oli Varkauden museon panos Tako-hankkeeseen Teollisuuden ja työelämän murros.

Syksyllä 2015 oli Stora Enson Varkauden tehtaiden viimeisen paperikoneen vuoro pysähtyä – mutta ei lopullisesti. Paperikone oli päätetty muuntaa kartonkikoneeksi.

”Eli paperinvalmistus, sellaisena kuin se oli ollut, loppuisi Varkaudesta kokonaan. Mutta meillä ei ollut ketään dokumentoimaan tilannetta. Edelliseenkin dokumentointiin oli revitty ihmisiä ties mistä”, Hanna-Kaisa Melaranta kertoo. ”Harmittava tilanne.”

Hanna-Kaisa Melaranta soitti tehtaan johdolle.

”Pyysin, että ottakaa nyt edes jotain talteen. Edes se viimeinen paperi.”

Samalla kävi ilmi, että yhtiö oli palkannut valokuvaajan tallentamaan kyseisen paperikoneen viimeisiä hetkiä. Kuvat luvattiin myös museolle. Museolla epäillään, että yhtiö otti esimerkkiä museon taannoin tekemästä neloskoneen dokumentoinnista ja toteutti saman itse.

”Oli myös ihan realistista uskaltaa luottaa yritykseen tallennuksen suhteen. Koska oletettavasti yrityksillä on itsellä ymmärrys siitä, mikä on merkityksellistä niiden toiminnassa ja tärkeää tallentaa. Meidän rooli museona on muistuttaa, että tallennettavaan asiaan liittyvä tieto ja tarina on tärkeää”, toteaa Hilikka Lehtimaa.

Paperikoneen numero neljä pelastusdokumentointi syvensi museon ja yrityksen yhteistyösuhdetta. Se näytti yritykselle konkreettisesti sen, mistä Varkauden museo on kiinnostunut ja mitä museolla osataan tehdä. Jatkossa museo aikoo dokumentoida Varkaudessa aloittavan liimapuu-

palkkien ja kartongin valmistuksen. Tulossa on näyttely-yhteistyö. Stora Enso on myös lahjoittanut valokuva- ja arkistoaineistoa museolle. Voittona museolla pidetään erityisesti sitä, että yrityksessä ymmärretään, ettei esimerkiksi valokuvakokoelman siirto ja käsittely ole ilmaista – ja että työstä ollaan valmiita maksamaan.

”Yksi suurimmista uusista asioista meille on se, että on opeteltava ajattelemaan, että museo voi pyytää yrityksiltä rahaa”, toteavat Hanna-Kaisa Melaranta ja Hilikka Lehtimaa. ”Koska sehän sen työn lopulta mahdollistaa.”

Stora Enson Varkauden tehtaiden paperikone neljän dokumentointia ennen koneen alasajoa 30.9.2010. Kuva: Varkauden museon kuva-arkisto.

” Meidän rooli on muistuttaa, että tallennettavaan asiaan liittyvä tieto on tärkeää.”

Pienen museon markkinointivaltteina kokoelmatietokanta – ja rohkeus

Varkauden museossa tehdään yhteistyötä myös muiden paikallisten yritysten ja toimijoiden kuin Stora Enson kanssa. Museon markkinointivaltti paikallisessa yritysyhteistyössä on Varkauden ja kahden muun museon yhteinen kokoelmatietokanta, Piipunjuurella.fi.

”Eri toimijoilla on kiinnostusta julkaista omasta toiminnastaan ja historiastaan kertovia kuvia verkossa, mutta alustojen vertailu, osto tai rakentaminen tuntuu liian hankalalta. Meillä on antaa siihen valmis ratkaisu – verkossa toimiva kokoelmatietokanta, kertoo museonjohtaja Hanna-Kaisa Melaranta. Varkauden museolla on myös toinen neuvotteluvälittäjä. ”Me olemme pieni museo, ja mikäli haluamme tehdä yhteistyötä yritysten kanssa, meidän on rohkeasti tuotava itseämme esiin. Jos olemme joutuneet oppimaan, että rahan pyytäminen on olennainen osa museotyötä, niin toinen on suhdetoiminta – ja itsestään äänen pitäminen. Mutta ainakin meillä se toimii.”

Stora Enson Varkauden tehtaiden paperikone 4 ajettu alas, Kari Ahonen piirtää viimeiseen paperirullaan ristin, koneesta loppui massa noin kello 9.13, jolloin paperintuotanto loppui 30.9.2010. Kuva: Varkauden museon kuva-arkisto.

2.9 Käsityötä pelastamassa: tapaukset Virkki ja Wetterhoff

”Virkki-säätiön aineiston luettelointi on erinomainen esimerkki hyvän luetteloinnin arvosta”, kertovat amanuenssi Marjo Ahonen ja konservaattori Anne Vesanto. ”Sen myötä kokoelman tietosisältö rikastui ja arvo nousi.” Useat kokemukset pelastusdokumentoineista ovat opettaneet Suomen käsityön museon työntekijöille sen, että pelastusdokumentointeihin tarvittaisiin lisää aikaa ja rahaa.

SUOMEN KÄSITYÖN museon kokoelma-työtä ovat 2010-luvulla leimanneet useat käsityöalan pelastusdokumentoinnit ja pelastusdokumentoinnin luonteiset kokoelmasiirrot. Niistä suurimpia ja siten raskastöisimpiä ovat olleet Tyyne-Kerttu Virkki -säätiön museo-kokoelman ja Wetterhoff-säätiön oppilaitoskokoelman siirrot sekä Vuorelma Oy:n kansallispu-kuihin ja muuhun tuotantoon liittyvän aineiston pelastusdokumentointi.

Karjalatalolta Suomen käsityön museoon

Virkki-käsityömuuseoon kutoutuu käsityöneuvos Tyyne-Kerttu Virkin elämäntyö. Hänen kerää-

mästään kansatieteellisestä käsityökokoelmasta muodostettiin vuonna 1977 Merikannontielle Hel-singissä toimiva Virkki-käsityömuuseo. Museon ko-koelmat siirrettiin 1990-luvulla Käpylän Karjala-talolle. Vuonna 2010 Virkki-säätiö tiedusteli Suomen käsityön museolta kiinnostusta esine-kokoelman vastaanottoon.

”Keissia lähdettiin hoitamaan sillä ehdolla, että saadaan apua kustannuksiin”, kertoo museonjohta-ja Simo Kotilainen. ”Ja saatiinkin – mutta siinä vai-heessa ei tiedetty projektin laajuutta. Luultiin, että menee muutama kuukausi. No, meni enemmän.”

Lahjoitusehtoihin sisältynyt lahjoitetusta ko-koelmasta tehtävä näyttely Omin käsin – uuteen onnelliseen elämään avautui Suomen käsityön museolla vuonna 2016. Sitä edelsi monivuotinen

tutkimuksellinen luettelointityö, jossa priorisoi-tiin näyttelyyn esivalittu aineisto. Museo-objekte-ja kokoelmassa oli kaikkiaan neljä ja puoli tuhatta. Kokoelmaa oli luetteloitu jo aiemmin säätiön alai-suudessa, mutta luetteloinnin taso vaihteli. Etu-päässä luettelointitiedot olivat niukkoja.

”Tapaus Virkki on erinomainen esimerkki hy-vän luetteloinnin arvosta”, toteavat amanuenssi Marjo Ahonen ja konservaattori Anne Vesanto. ”Kuvailevan tiedon tasolta noustiin merkitysana-lyysin tasolle. Sen myötä kokoelman tietosisältö rikastui ja arvo nousi – mutta aikaa siihen meni.”

Virkki oli ensimmäinen Suomen käsityön mu-seon suurista 2010-luvun kokoelmakeisseistä, ja se omasi useita pelastusdokumentoinnin piirteitä. Jatkoa sillä saralla seurasi pian.

Amanuenssi Marjo Ahonen ja museomestari Juhani Hagman hakevat Wetterhoffin kokoelmia Hämeenlinnasta 18.6.2013.

Kuva: Suomen käsityön museo.

Ajolähtö

Vuonna 2013 museonjohtaja Simo Kotilainen sai puhelun Hämeenlinnasta Wetterhoffin säätiön toiminnanjohtajalta. Wetterhoffin säätiö oli luopumassa osasta kiinteistöjään. Kiinteistöissä sijaitsivat Wetterhoffin käsityökoulun oppilaiden vuosikymmenten aikana keräämät esinekokoelmat sekä kansatieteellisten opinnäytteiden kokoelma. Olisiko Suomen käsityön museo kiinnostunut niistä?

Käsityön museo oli kiinnostunut. Ongelmana oli käytettävissä oleva aika.

Hämeenlinalainen Wetterhoffin säätiö ylläpitää 1800-luvulla perustetun Wetterhoffin käsityökoulun perinteitä. Oppilaitostoiminnan siirryttyä muualle säätiön toiminnan päälinjana on ollut suomalaisen käsiteollisuusyrityksyyden tukeminen. Säätiö toimii Hämeenlinnan keskustassa, ns. Wetterhoffin korttelissa. Vuonna 2013 säätiö tiivistä kiinteistöomistuksiaan luopumalla korttelin huonokuntoisista rakennuksista.

Käsityön museolle tarjotut aineistot sijaitsivat rakennusliikkeelle purettavaksi myydyissä kiinteistöissä. Museolla oli poisvietävän aineiston valikointiin ja pakkaamiseen aikaa yksi päivä.

Ennakkotietojen puutteellisuus ja hämmennys leimasivat kokoelman siirtoa. Käsityön museon työntekijöitä mietityttivät myös ne toimenpiteet, joita säätiössä oli etukäteen tehty aineiston jaottelemiseksi.

”Säätiön toimintaan liittyvä aineisto jäisi Hämeenlinnaan, nollatiedoilla oleva aineisto myytäisiin kirpputorilla ja oppilaitokseen liittyvä aineisto lahjoitettaisiin meille. Meille tulleesta aineistosta oli tehty poistoja, mutta niitä ei oltu dokumentoitu mukana seuranneisiin luettelointitietoihin. Siitä on seurannut monenlaista hankaluutta”, kertoo Marjo Ahonen.

”Jätimme ottamatta sellaista aineistoa, josta meillä oli variantti kokoelmissa. Aineiston laatua olisi kuitenkin pitänyt pystyä selvittämään laajemmin. Teimme sen, mikä niissä olosuhteissa oli mahdollista”, toteavat kokoelmapuolen työntekijät. ”Jos ei tunne tallennettavaa aineistoa kunnolla, päätösten tekeminen on vaikeaa. Kompromisseja täytyy tehdä.”

Alkupalveen 2016 mennessä noin 7000 esineen inventointi on aloitettu. Aineiston tietojen rikastaminen on onnistunut haastatteleamalla oppilaitoksen entisiä työntekijöitä. Wetterhoffin kokoel-

ma on kansallisella tasolla arvokas kokonaisuus, joka sisältää esineiden lisäksi kangasnäytteitä sekä arkistoaineistoa yhteensä noin 52 hyllymetriä. Työ kokoelman parissa jatkuu vielä pitkään.

Toiveissa lisää resursseja

”Suomen käsityön museossa on 2010-luvulla ollut todella paljon pelastusdokumentointeja”, kertoo amanuenssi Seija Hahl. ”Esimerkiksi Taito-Savomeni konkurssiin 2012. Otimme vastuullemme yrityksen arkistoaineiston setvimisen ja säilyttämisen, koska alueen maakunta-arkisto ei pystynyt toimimaan tarpeeksi nopeasti. Päädyimme siihen, että pidetään koko aineisto yhtenäisenä meillä esimerkkinä yhdestä käsi- ja taideteollisuusliitto Taito ry:n toimijasta.”

Vuonna 2014 konkurssiin meni Vuorelma Oy, kansallispukujen ja kansallispukukankaiden valmistaja, jonka aineistoa oli Suomen käsityön museon kokoelmissa jo ennalta. Aineistoa tallennettiin museolle lyhyessä ajassa. Seuraavaksi oli vuorossa Kuopion muotoiluakatemian kansatieteen keruutyöt, jotka otettiin museolle 2015 oppilaitoksen tilojen purkutöiden vuoksi.

2000-luvun kokemusten perusteella museolla toivottaisiin pelastusdokumentointeihin liittyen kahta asiaa lisää: aikaa ja rahaa.

”On harmillista, jos joudutaan tilanteisiin, jossa nopealla aikataululla joudutaan ottamaan koko toimijan aineisto, joka sitten vielä jäädytetään useiksi vuosiksi resurssien puutteen takia”, toteaa Marjo Ahonen. Seija Hahl lisää: ”Kyseenalaistamme myös sen, että museo ottaa yksin vastuun rahallisesti näistä pelastusdokumentoinneista. Jonkun muun pitäisi myös ottaa osaa kustannuksiin.”

2.10 Laitos- ja yritysmuseotoiminta Keski-Suomen museossa

”Työnkuvamme käsittää kaikki museotyön osa-alueet siivouksesta näyttelynrakentamiseen ja budjetinsuunnitteluun, kokoelmatyöstä dokumentointiin”, kertovat Keski-Suomen museon laitos- ja yritysmuseoamanuenssit Susanna Terho ja Sanna Tarnanen. Yrityksille ja laitoksille suunnatun ostettavan museoamanuenssipalvelun juuret periytyvät 1980–90-luvuille.

SUOMESSA ON YRITYSTEN ylläpitämiä yritysmuseoita, mutta kunnallisista ja alueellisista museoista Keski-Suomen museo on toistaiseksi ainut, joka on vakiinnuttanut alueen yrityksille ja organisaatioille tarjotun maksullisen museoamanuenssipalvelun yhdeksi vakituiseksi toimintamuodokseen.

Toiminnan juuret ovat 1980–1990-luvuilla, jolloin Jyväskylän seudulle perustettiin pieniä yksityisiä museoita. Keski-Suomen museolla oli jo tuolloin konsultoiva asiantuntijarooli, mutta museotyöstä vastasi silloin kunkin toimijan itse palk-

kaama museotyöntekijä. Vuonna 2002 toiminta päätettiin järjestää niin, että museotoiminnan koordinointi ja työntekijän palkkaaminen siirtyisi Keski-Suomen museon vastuulle. Pari vuotta myöhemmin museon yritys- ja laitospalvelut vakiinnutettiin.

”Alussa toiminnassa mukana olivat asiakkaina Jyväskylän Normaalikoulu, Keski-Suomen sairaanhoitopiiri ja sanomalehti Keski-Suomalainen. Normaalikoulu jättäytyi 2000-luvulla pois ja tilalle tuli Valmetin Rautpohjan paperikonetehtas,” kertoo Keski-Suomen museon yritys- ja laitospalveluamanuenssi Susanna Terho.

Toiminnassa mukana olevat osakkaat ostavat tarvitsemansa määrän työyksikköjä, kuukausia, vuoden työpanoksesta. Tavoitteena on se, että osakkaat jakavat keskenään vuoden työpäivät ja työllistävät siten yhden amanuenssin kokopäivätoimisesti.

Käytännössä työtä tekee kaksi Keski-Suomen museon amanuenssia. Aluksi työstä vastasi yksi amanuenssi, mutta työn yksinäisyyden ja kuormittavuuden vuoksi työkenttä päätettiin jakaa kahden amanuenssin vastuulle.

Asiakasmuseoiden ostamat työkuukaudet vaihtelevat kuukaudesta puoleen vuoteen.

”Kolmesta kuuteen kuukauteen on kokemusmukaan hyvä työpäivien pituus,” kertovat Susanna Terho ja hänen kollegansa Sanna Tarnanen. ”Lyhin ostettu työaika on kuukausi. Se on hyvin lyhyt aika tehdä mitään kunnollista ja näkyvää – ja yleensä asiakkaat toivovat, että kullakin työpäivällä saataisiin jotain näkyvää aikaiseksi.”

Amanuenssit ja asiakkaan edustaja suunnittelevat ja sopivat vuosittaisen työpäivien sisällön hyväksyä ajoissa ennen työpäivien alkamista. Työpäivien jälkeen tehdyt sisällöt raportoidaan kirjallisesti.

”Työnkuvamme käsittää kaikki museotyön osa-alueet siivouksesta näyttelynrakentamiseen ja budjetinsuunnitteluun. Mukana ovat tietenkin myös kokoelmatyö ja näyttelyt – vaihtuvat ja pysyvät. Viimeisin perusnäyttelyn uudistus toteutettiin Keski-Suomen keskussairaалassa. Näyttelyt hajautettiin vitriineihin, jotka sijoitettiin sairaalan auloihin ja muihin julkisiin tiloihin”, kertoo Sanna Tarnanen.

Amanuenssi Susanna Terho asettelee vitriinissä olevan hengityskoneen päälle esine-numeroa. Kuva: Esfir Linna, 2013, Keski-Suomen sairaanhoitopiirin sairaalamuseo.

”Me museoissa voisimme vahvasti tuoda julki myös sen, että kaikki museotoiminta ei ole pelkkää vanhaa esinettä.”

Myös tiloja ja työntekoa on dokumentoitu. Työnteon dokumentointi on ollut tärkeää esimerkiksi eläkkeelle jääville ja niille, joiden ammattinimike on vaihtunut tai jopa poistunut kokonaan.

Susanna Terho ja Sanna Tarnanen tunnistavat työnsä merkityksen asiakasyritysten työntekijöille.

”Työntekijät saattavat kantaa suurta huolta yrityksen historian katoamisesta, kun käytöstä poistuneita laitteita tai työvälineitä hävitetään. Aineistoihin liittyy usein omakohtaisia muistoja ja niiden hävittäminen saattaa sillä hetkellä tuntua todella pahalta. Silloin he ottavat yhteyttä museoon, jotta esineet saataisiin talteen”, kertoo Susanna Terho.

”Sitten taas toiset työntekijät eivät ole ollenkaan historiasta kiinnostuneita”, jatkaa Sanna Tarnanen. ”Mutta heidänkin kannaltaan työnantajan halu dokumentoida toimintaansa ja historiaansa kannattaa: kun työnantaja osoittaa arvostavansa menneiden sukupolvien työtä, se lähettää nykyisille työntekijöille viestin, että myös heitä arvostetaan.”

Tämä on näkynyt selkeästi mm. Rautpohjan tehtaalla toteutetuissa projekteissa.

Rautpohjan tehtaan kuva-arkisto kattaa paperikonetehtaan pitkän historian. Amanuenssit va-

likoivat arkistokuvia, jotka rinnastettiin nykyisiin näkyymiin ennen ja nyt -kuvakollaaseilla. Suuret kuvatulosteet ripustettiin tehdashalleihin sekä työntekijöiden että tehtaaseen tutustumaan tulevien asiakkaiden näkyville. Vastaanotto oli myönteinen. Myös toinen esimerkki löytyy.

”Vuonna 2013 Rautpohja juhli 75-vuotista toimintaansa. Vaikeassa taloustilanteessa työntekijät kritisoivat aluksi juhliä, sillä taustalla oli irtisanomisia ja tehtaan tilauskanta oli huono. Kun osana juhliä toimimme voimakkaasti esiin Rautpohjan alueen historiaa ja museotoimintaa, vastaanotto olikin työntekijöiden taholta yllättäen innostunut. Silloin vahvistui se tunne, että työllämme on arvoa tavalliselle ruohonjuuritason työntekijälle”, kertoo Susanna Terho.

Yritysten ja museoiden yhteistyömahdollisuuksista

Museotyön ja yrityskulttuurin lähtökohdat ovat joiltain osin erilaisia.

”Yritys- ja laitoseuseotyötä tehdään yrityksen tai laitoksen omista lähtökohdista käsin. Työ kohdennetaan pääsääntöisesti organisaation sisälle”, toteaa Sanna Tarnanen, ”vaikka museotyöntekijän

näkökulmasta yritysaineistossa saattaisi olla potentiaalia esimerkiksi laajemmallekin kohderyhmälle tehdylle näyttelylle tai nettijulkaisemiselle.”

Esteenä laajemmalle julkaisulle saattaa olla se, että tehdasalue on suljettu ulkopuolisilta. Lisäksi yrityssalaisuudet voivat rajoittaa tai estää työn dokumentoinnin julkaisun tai kuvien käytön. Toisaalta oman historian ja toiminnan esiintuominen voi olla yritykselle myös hyvää mainosta.

Erilaisten lähtökohtien tunnistaminen voi olla kuitenkin hedelmällisten yhteistyömuotojen alku. Sekä Susanna Terhon että Sanna Tarnasen mielestä museot voisivat tarjota yrityksille nykyistä enemmän erilaisia kulttuuriperinnön järjestämiseen, hoitamiseen ja esittämiseen keskittyviä tuotteita, jotka voisivat olla myös räätälöitävissä yritysten yksilöllisiin tarpeisiin.

”Kuluttajamarkkinoille suuntautuneet yritykset voisivat enemmänkin käyttää historiansa viestinnässään. Me museoissa taas voisimme vahvasti tuoda julki myös sen, että kaikki museotoiminta ei ole pelkkää vanhaa esinettä”, muistuttaa Susanna Terho. ”Museot tallentavat myös tätä päivää ja sillä on yrityksille arvonsa.”

2.11 Inkoon hiililauhdevoimalan pelastusdokumentointi monen toimijan yhteistyönä

Kun Inkoon hiililauhdevoimalan pelastusdokumentointi tuli ajankohtaiseksi, asiasta kiinnostuivat sekä Tekniikan museo että Länsi-Uudenmaan maakuntamuseo. Yhteistyökumppaniksi saatiin myös Helsingin yliopiston kansatieteen oppiaine opiskelijoiden kenttätökurssin muodossa. ”Hyvin suunniteltuja yhteistyöhankkeita teemme mielellämme jatkossakin”, toteaa kokoelmapäällikkö Kirsi Ojala Tekniikan museosta.

TEKNIIKAN MUSEO, Länsi-Uudenmaan maakuntamuseo ja Helsingin yliopiston kansatieteen oppiaine toteuttivat Inkoon hiililauhdevoimalan dokumentoinnin yhteistyössä syksyllä 2016. Projekti lähti liikkeelle Tammisaaresta, Länsi-Uudenmaan maakuntamuseosta.

”Maakuntamuseon rakennustutkija Tellervo Saukoniemi soitti minulle ja kertoi, että Fortum on päättänyt lakkauttaa Inkoon hiililauhdevoimalan”, kertoo Tekniikan museon kokoelmapäällikkö Kirsi Ojala.

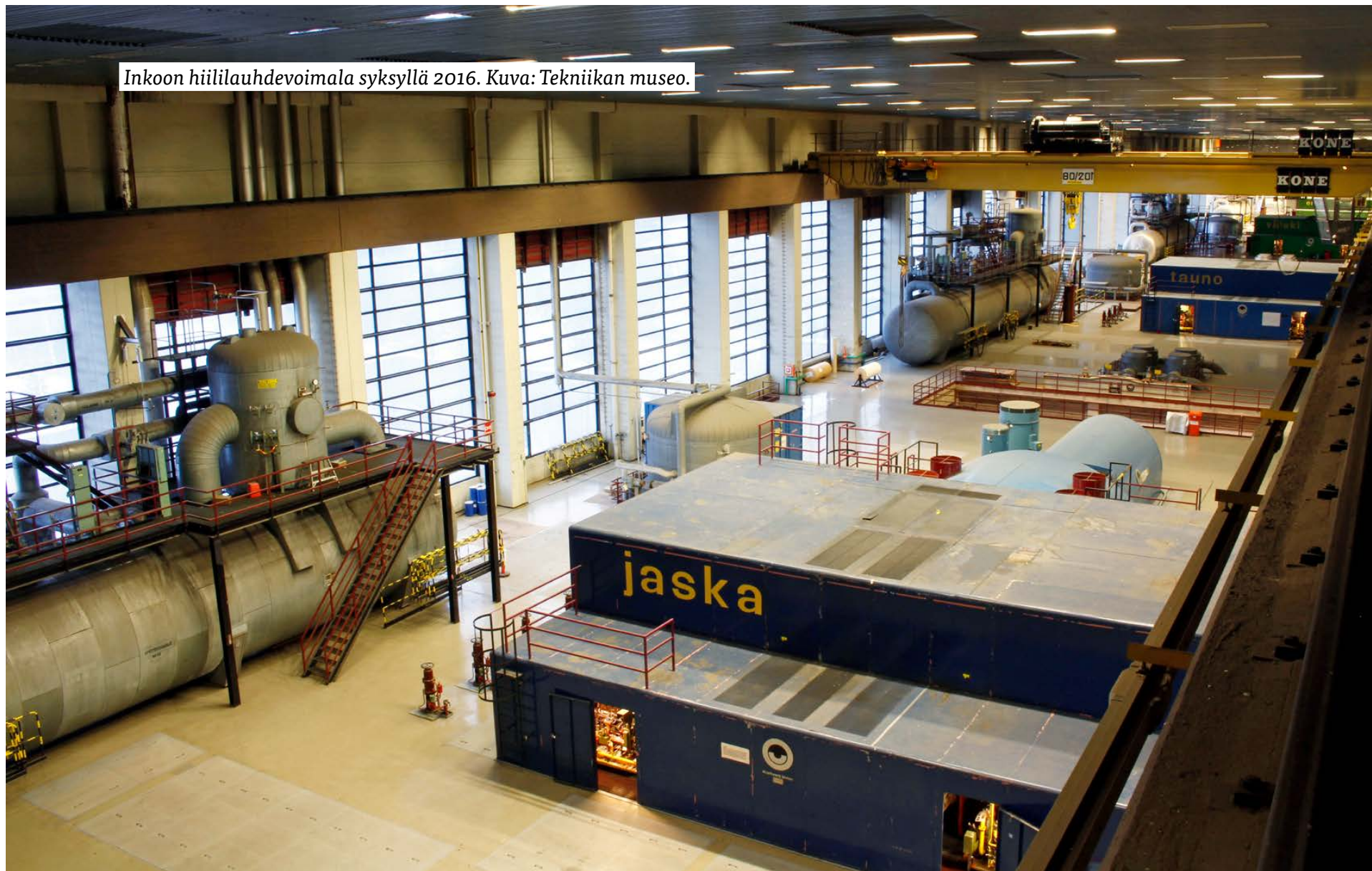
Hiiltä polttoaineena käyttänyt voimalaitos, joka oli 1970-luvulla rakennettu teollisuuden sähköenergian ja varavoiman tuotantotarpeisiin, ei ollut enää toiminnassa. Fortum harkitsi valtavan rakennuskompleksin purkamista.

Hiililauhdevoimalan valvomo, Inkoo. Kuva: Tekniikan museo.

Inkoon hiililauhdevoimala syksyllä 2016. Kuva: Tekniikan museo.

Voimalaitoksen tallennus kiinnosti sekä Tekniikan museota että Länsi-Uudenmaan maakuntamuseota. Tekniikan museota aihe kosketti valtakunnallisen tallennustyönjaon näkökulmasta. Museo tallentaa energiantuotantoa ja siihen liittyviä infrastruktuureja. Länsi-Uudenmaan maakuntamuseolle tarttumapintaa löytyi liittyen paikalliskulttuuriin ja sen muutoksiin, kuten siihen, että voimalaitoksen myötä ruotsinkieliselle paikakunnalle muutti runsaasti suomenkielisiä voimalaitostyöntekijöitä.

Tekniikan museon ja Länsi-Uudenmaan maakuntamuseon edustajat tutustuivat voimalaitokseen kesällä 2016.

”Vaelsimme kolme tuntia valtavissa rakennuksissa. Saimme luvan ottaa reitin varrelta mukaan tallennustehtävämme mukaisia objekteja. Maakuntamuseon osalta se tarkoitti haalareita ja kypäriä, Tekniikan museon osalta tekniikan alan aikakausjulkaisuja. Valokuvista päätimme, että katsomme niitä yhdessä myöhemmin.”

Tiloja esitteli Fortumin paikallispäällikkö. Hän toivoi voimalaitoksen dokumentointia. Suuren voimalan pelastusdokumentointi vaatisi paljon henkilöresursseja. Kuinka hankkeen voisi rahoittaa?

Museoiden edustajat miettivät eri mahdollisuuksia. Hankkeen perustamiseen ja rahoittajan päätöksen odottamiseen ei olisi aikaa – ja päätös voisi olla kielteinen.

”Sitten saatiin idea, että kyllähän tämä sopisi museologian tai jonkun perinnetieteen kenttätyökohteeksi,” Kirsi Ojala jatkaa.

Kirsi Ojala otti yhteyttä Helsingin yliopiston kansatieteen oppiaineen opetushenkilökuntaan ja sai tietää, että syksyn kenttätyökurssin sisältö oli yhä avoin ja että Inkoon voimalaitos kiinnostaisi kohteena. Pelastusdokumentoinnista ei saisi kuitenkaan tulla kuluja opiskelijoille. Kuinka katettaisiin välttämättömät opiskelijoiden matkakulut ja hankkeen hallinnointi?

Museotoimijat päättivät ehdottaa Fortumille osallistumista pelastusdokumentointiin summalla, joka kattaisi opiskelijoiden kulut.

”Pyyntöömme suhtauduttiin hyvin ja saimme avustusta. Olemme kiitollisia Inkoon voimalaitoksen paikallispäällikön avusta: hän toimi välittäjänä, kun halusimme viestiä asiasta Fortumin johtotasolle.”

Opiskelijoiden suorittama dokumentointi tapahtui lokakuussa 2016. Tuloksena syntyi kymmenen haastattelua.

Tekniikan museolla on tehty opiskelijayhteistyötä aikaisemminkin ja toiminnasta on hyvät kokemukset. Tosin pelastusdokumentointien äkinäisestä luonteesta johtuen pelastusdokumentointeja kurssien sisältönä voi olla vaikea sovittaa opiskelujen aikatauluihin.

”On huomioitava myös se, että kurssin laatiminen esimerkiksi jonkun Tekniikan museon aiheen ympärille vaatii paljon yliopiston henkilökunnalta ja museon henkilökunnalta. Hyvin suunnitellut yhteishankkeet ovat kuitenkin antoisia. Teemme niitä mielellämme myös jatkossa.”

2.12 Sähkämuseo Elektran kantaverkkokokoelman siirto

Sähkämuseo Elektra perustettiin vuonna 1999. Viisitoista vuotta myöhemmin sen tarina itsenäisenä museona oli päättymässä. Mutta mitä tapahtuisi Elektran museokokoelmalle?

Elektran kokoelman siirtoa kesällä 2017. Kuva: Tekniikan museo.

VUONNA 1999 perustetun Sähkämuseo Elektran ainoa työntekijä, museonjohtaja Eva Sirén, oli loppuvuodesta 2014 raskaan tehtävän edessä. Museon ylläpitäjä, Perinneyhdistys Elektra ry, oli päättänyt pakon edessä ajaa museon toiminnan alas. Perinneyhdistys oli perustettu vuonna 1997 vaalimaan Suomen sähkötekniikan perintöä. Museon pääasiallisesta ylläpidosta oli vastannut sähköverkkoyhtiö Fingrid Oyj. Vuonna 2014 Fingrid päätti keskittyä ydintoimintoihinsa. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että sekä museon ainoan työntekijän palkan

että tilavuokran kattamiseen ei olisi enää varoja. Museon lopettaminen toi mukanaan uusia ongelmia. Henkilökunnan voi irtisanoa, tilan luovuttaa pois ja näyttelyn purkaa. Mutta mitä tapahtuisi Elektran sähkötekniikan alan museokokoelmalle?

Eva Sirén otti yhteyttä Tekniikan museon museonjohtaja Marjo Mikkolaan ja kokoelmapäällikkö Kirsi Ojalaan. Sekä Elektra että Tekniikan museo kuuluivat kokoelmahallintakonsortioon, jonka jäsenillä on yhteinen Arjenhistoria.fi-kokoelmätietokanta. Museot olivat tehneet yhteistyötä ennenkin: Elektra ja Tekniikan museo jakoivat sähkötekniikan historiaan liittyvän tallennusvastuun.

”Meille oli heti selvää, ettei Elektran kokoelma voi taivaan tuuliin hävitä. Tiesimme, että hyvästä kokoelmasta on kyse. Valtakunnallisen erikoismuseon vastuukin painoi, siitä ei haluttu eikä voitu laistaa”, kertoo Kirsi Ojala.

Pelastusdokumentoinneissa yleensä hankaluutena on aineiston häviämisen nopeus. Elektran kokoelman tulevaisuus oli vaakalaudalla, mutta peliaikaa oli normaaleja pelastusdokumentointeja enemmän, eikä tilojen tyhjentämisellä ollut kiire. Eva Sirén purki museon vapaaehtoisen kanssa näyttelyn loppuvuodesta 2014. Samaan aikaan Tekniikan museon museonjohtaja ja kokoelma-

päällikkö neuvottelivat Fingridin kanssa Elektran kokoelman tulevaisuudesta.

”Neuvottelut olivat pitkät ja monivaiheiset. Mutta loppu hyvin, kaikki hyvin. Pitää olla kärsivällinen, jaksaa neuvotella ja kuunnella neuvottelun toista osapuolta.”

Syntyneen sopimuksen mukaisesti Elektran kokoelmien tärkein ydin siirrettäisiin kokoelmasiirtona osaksi Tekniikan museon kokoelmia. Fingrid, kokoelmien omistaja, tukisi työtä avustuksella, joka käsittäisi siirtoa valmistelevan projektityöntekijän puolen vuoden palkan sekä kuljetuskustannukset. Projektityöntekijäksi, jonka esimiesvastuu olisi Tekniikan museolla, siirtyi Eva Sirén.

Elektran esinekokoelma, laajuudeltaan noin 3000 museo-objektia, koostuu useista osista: sähkötekniisestä arjen esineistöstä, jota tallettavat myös muut museot, muusta sähkötekniikkaan liittyvästä aineistosta sekä niin sanotusta kantaverkkokokoelmasta, jonka vanhin aineisto on peräisin Imatran Voiman ajoilta. Sen lisäksi Elektralla on valokuvakokoelma, kirjasto ja karttakokoelma. Valokuvakokoelma päätettiin siirtää Fingridin tiloihin Helsinkiin, mutta sen kokoelmanhallinta olisi Tekniikan museon vastuulla. Elektran kirjastosta osa siirtyi Tekniikan museon kirjaston yhteyteen, karttakokoelma puolestaan jäi Fingridin haltuun.

Keskustelujen jälkeen esinekokoelman ainutlaatuisimmaksi ytimeksi rajautui kantaverkkokokoelma. Kokoelma ei ollut selkeästi rajattu vaan se täytyi erotella ja identifioida muusta kokoelmasta. Mutta kuinka rajata siirrettävä aineisto?

”Teimme raa’an numeropäätöksen, että ydin-kokoelma ei saisi olla enempää kuin sata esinettä. Tiesimme myös, minkä kokoista esineistö on. Arvioimme tarvittavan uuden varastotilan määrän. Laskimme, että kaikki pitäisi saada kuljetettua säilytyspaikkaan kahdella rekkakuormalla.”

Aineiston identifiointi ei sujunut hetkessä. Ensimmäisellä kokoemalistalla oli yli sata esinettä. Kirsi Ojala kävi listaa läpi sekä Eva Sirénin että oman kokoelmatiiminsä kanssa. Olennaista oli selvittää jokaisen esineen kohdalla se, miten se sopisi Tekniikan museon kokoelmaprofiiliin ja kantaverkkokokonaisuuteen.

”Mietimme useasti sitä, kuinka paljon kannattaisi ottaa esineitä, jotka sinänsä olivat kiinnostavan oloisia, mutta joista ei ollut kunnollisia tietoja. Lopulta tällaiset esineet karsittiin pois ja otettiin ne, joista on edes jonkinlaiset kontekstiedot olemassa. Olemme tietoisia siitä, että jotain tärkeää mahdollisesti rajautui pois. Mutta loppujen lopuksi tärkeää on kokoelman eheys. Se, että se on käytökelppoinen tutkimuksessa ja näyttelyssä.”

Kokoelmatyö sujui jouhevasti. Eva Sirénin kokoelmien tuntemuksen avulla oli mahdollista priorisoida esineet suhteellisen lyhyessä ajassa. Osa kantaverkkokokoelman ulkopuolelle jääneestä aineistosta siirtyi Tekniikan museon opetuskoelmaan, suuri osa kokoelmasiirtoina muihin museoihin. Rikkinäisiä, huonokuntoisia esineitä puutteellisin tiedoin poistettiin.

Kesällä 2016 Eva Sirén oli saanut työurakan valmiiksi. Eroteltu ja pakattu kantaverkkokokoelma

odotti lopullista siirtokäskyä sähkömuseon varastossa Hämeenlinnassa. Siirto Tekniikan museon tiloihin tapahtuu vuoden 2017 aikana.

Kirsi Ojala summaa prosessia:

”Oli olennaista, että Eva Sirén oli tehnyt kokoelmien parissa töitä jo aikaisemmin ja tunsin sen hyvin. On myös tärkeää, että tämän kaltaisessa prosessissa on useita ihmisiä tekemässä päätöksiä. Neuvottelut, päätökset ja raha-asiat ovat raskas taakka yhdelle. Esimerkiksi poistopäätökset on syytä tehdä ryhmässä sekä eettisistä syistä että henkisen jaksamisen kannalta. Myös museonjohtajalla on prosessissa tärkeä rooli. Isot yritykset eivät neuvottele kenen tahansa kanssa, vaan mukana täytyy museon puolelta olla korkein johtaja arvovaltansa kanssa.”

2.13 ”Mihin nämä saa jättää” – massatallennuksesta suunnitelmalliseen tallennukseen

Tampereen museotoimen pitkäaikainen tallennuskohde on tamperelaislähtöinen tekstiilyritys Finlayson. Tallennuksen periaatteet ovat muuttuneet vuosikymmenten aikana voimakkaasti, ja museon rooli on muuttunut vastaanottajasta yhteistyökumppaniksi. ”Vielä 1990-luvulla tavaraa tuli kokoelmiin hevoskuormittain”, kertoo tutkija Anne-Mari Lehto. ”Olemme menneet huikeasti eteenpäin niistä ajoista.”

MUSEOIDEN kokoelmatallennus on muuttanut vuosikymmenten aikana linjaansa aineiston passiivisesta vastaanotosta suunnitelmalliseen kokoelmatoimintaan ja tallennuskohteen kanssa tehtävään yhteistyöhön. Tämä näkyy selkeästi, kun on mahdollista tarkastella yhden museon ja yhden yrityksen yhteistyön muutosta vuosikymmenien aikaperspektiivillä. Tampereen museoiden (Vapriikin) kokoelmatoiminnassa yksi keskeinen, monivuotinen tallennuskohde on tekstiilyritys Finlayson.

Finlaysonista Finlaysoniin

Finlaysonin aineiston tallennuksen voimallinen alkusysäys tapahtui 1970-luvulla, jolloin Tampe-

reen teollinen historia nousi tärkeäksi dokumentoinnin kohteeksi kaupungin museotoimessa. Tampereelle tuotiin aineistoa myös Finlaysonin muilta toimintapaikkakunnilta – joskus jopa kuorma-autolasteittain. Toinen tiiviimpi tallennusjakso, jolla oli vahva pelastusdokumentoinnin luonne, koettiin 1990-luvun alussa, kun Finlaysonin tehtaiden toiminta Tampereella loppui.

”Vaikka yrityksen tuotanto Tampereella päättyi, pääkonttori ja sisustuskankaiden suunnittelu olivat yhä täällä. 1990-luvulla tavaraa tuli kokoelmiin, voisi sanoa, hevoskuormittain”, kertoo Tampereen museoiden tutkija Anne-Mari Lehto.

Suurina sykäyksinä tulleita aineistoja on käsitelty vuosien saatossa – ja sitä tehdään yhä.

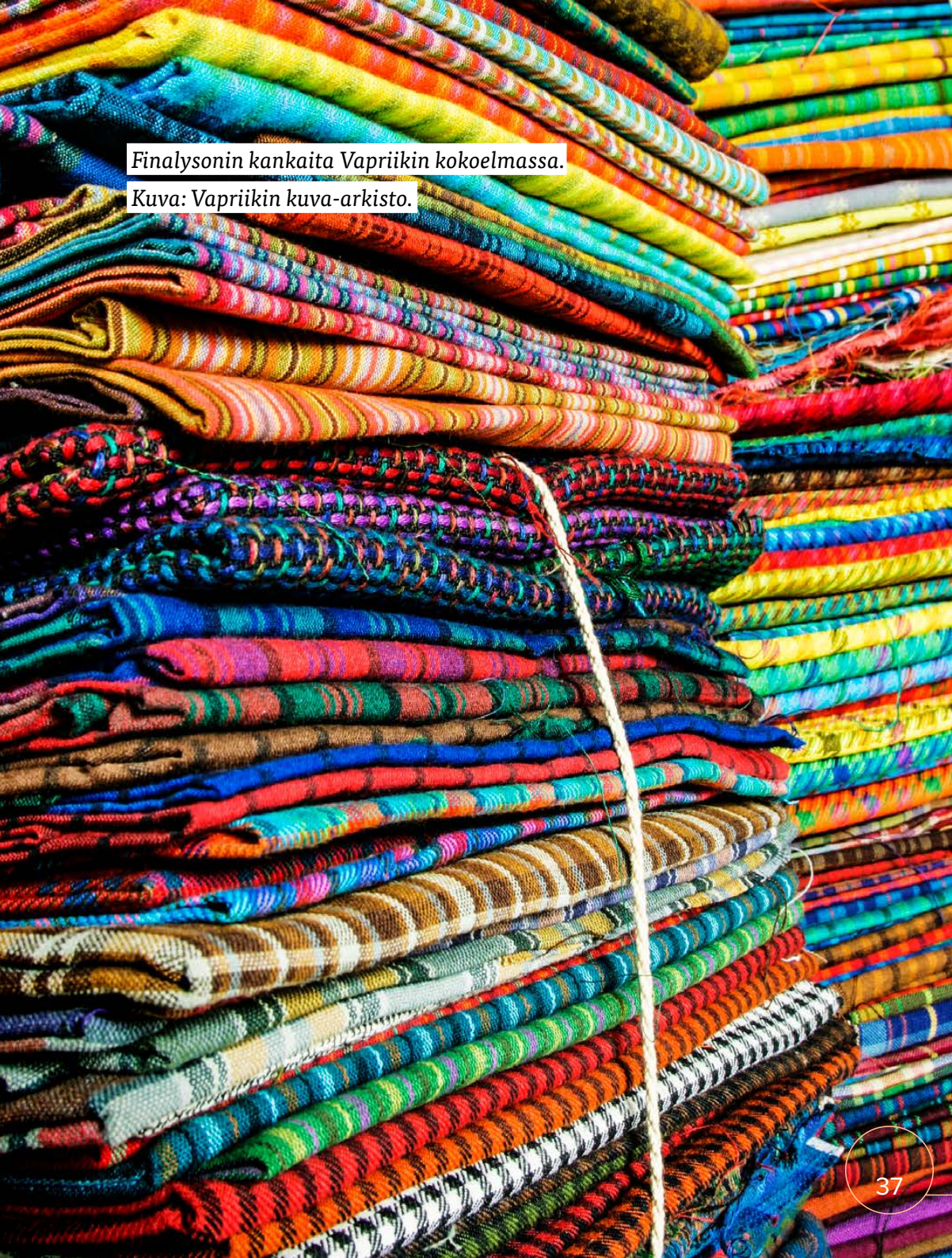
”Finlaysonin vanhojen aineistojen luettelointi

ja seulonta etenee projekteissa. Finlaysonin Osakaiden Avustussäätiön tuella olemme voineet vuosittain palkata tutkijan työhön muutamaksi kuukaudeksi kerrallaan. Finlaysonin froteetuotteita ja esiliinakankaita inventoitiin ja arvoluokitettiin museon oman henkilökunnan voimin, ja pöytäliinakankaita puolestaan nuorten työllisyysprojektissa”, toteaa Tampereen museoiden kokoelmapäällikkö Riitta Kela.

Vanhojen Finlayson-aineistojen käsittelyn rinnalla kulkee tämän päivän Finlayson-yrityksen toiminnan tallennus.

”Tehtaiden toimiessa vielä Tampereella työntekijät keräsivät tuotenäytearkistoa, joka siirtyi myöhemmin museon haltuun. 2000-luvun alussa silloinen ateljeepäällikkö Pirjo Kääriäinen valikoi

Finlaysonin kankaita Vapriikin kokoelmassa.

Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

museota varten otoksen vuosittaisesta tuotannosta ja suunnittelusta. Myöhemmin sovimme yhteistyössä finlaysonilaisten kanssa, mitä museon näkökulmasta on relevanttia ottaa kokoelmiin”, kertoo Anne-Mari Lehto. ”Myös nykyisen Finlaysonin kanssa toimitaan samalla tavalla. Kaiken kaikkiaan olemme menneet huikeasti eteenpäin niistä ajoista, jolloin Vapriikin pihaan peruutti Finlaysonin auto, että me oltais tässä, että mihin nämä saa jättää.”

Finlayson Oy avustaa taloudellisesti Finlayson-kokoelmiin kohdistuvaa työtä. Yhteistyötä tullaan tekemään myös Finlaysonin digitaalisen kuosi-pankin kehittämiseen liittyen. Museon osalta työ sisältää vanhojen tekstiilikokoelmien digitointia, tutkimusta ja avaamista verkkoon. Tampereen museoiden laajojen kokoelmien hoitoon etsitään koko ajan uusia tapoja. Tavoitteena on tehdä yhä enemmän yhteistyötä lahjoittajien ja muiden kokoelmista kiinnostuneiden yhteistyökumppanien kanssa.

”Suunnitelmissa on esimerkiksi avoin tekstiiliarkisto kokoelmakeskuksen tiloihin”, Anne-Mari Lehto toteaa.

Yrityksen ja museon yhteistyö vaatii tahtoa, taitoa – ja tosiasioden ymmärtämistä. Brändi ja brändiarvon kasvattaminen on tärkeää monille yrityksille. Ja monet yritykset, kuten Finlayson, käyttävät siinä hyväkseen yrityksen historiaa.

”Finlaysonilta vierailtaan säännöllisesti kokoelmakeskuksessa. He ideoivat vanhoista malleista uusia malleja ja tuotteita. Museon tehtävä on silloin olla historia-asiantuntija. Vaikka Finlay-

”Meidän täytyy muistaa oma lähtökohtamme: itse kokoelman toimivuus.”

sonin toiminnan tallennus vie aikaa, se on ollut ja on yhä Tampereen museoiden ydintoimintaa. Mutta samalla meidän täytyy muistaa oma lähtökohtamme: se, että kokoelma on tulevaisuudessa järkevän kokoinen, käytettävä ja toimiva. Ja että se, mikä säilytetään, säilytetään kunnolla”, linjaa kokoelmapäällikkö Riitta Kela.

Kenellä on oikeus?

Kun museoihin tallennetaan yritysten tuotteita tai tuotteiden valmistuksessa käytettyjä suunnitelmia, voi yrityksen toiminnan päätyttyä tai siirtyessä muihin käsiin nousta ongelmaksi kokoelmissa olevan aineiston tekijänoikeudet.

”Tämä mietityttää useasti meidänkin museosamme”, kertoo Suomen käsityön museon amanuenssi Seija Hahl. ”Museo tallentaa tietyn yritystoimijan suunnitelmia, luonnoksia ja tuotteita. Sitten joku ostaa käsityöyrityksen. Kenelle kuuluvat vanhojen mallien tekijänoikeudet? Mikä on museon asema, kun se on säilyttänyt aineistoja turvallisesti, ja ehkä jopa tutkinut niitä yritystoimintaa hyödyttävällä tavalla?”

Sekä Tampereen museot (Vapriikki) että Forsan museo säilyttävät Finlaysonin tekstiiliperintöä. Molemmissa museoissa on erikseen sovittu yrityksen kanssa ehdoista, joilla yritys hyödyntää museoiden tallentamaa aineistoa.

Ongelmalliseksi tilanne voi tulla niissä tapauksissa, kun aineiston omistukseen tai tekijänoikeuksiin liittyvät sopimukset ovat puutteellisia tai niitä ei ole lainkaan. Aineiston käyttöoikeuksien

selvittäminen juridisia väyliä pitkin vaatii monenlaisia resursseja. Monet museot neuvottelevat mieluummin kuin hakevat päätöstä oikeuksista oikeusteitse.

Tampereen museot selvitti 2000-luvun alussa kokoelmissaan olevien Tampellan valmistamien ja Dora Jungin suunnittelemien pellavatekstiilien käyttöoikeuksia.

”Vapriikissa oli Dora Jung – Pellavan lumonäyttely vuosina 2007–2009. Asiakkailta alkoi tulla kyselyjä, että mistä näitä tuotteita voisi ostaa. Silloinen kokoelmapäällikkö antoi tehtäväkseni selvittää, kuka voisi ottaa uustuotantoon Dora Jungin tekstiilejä. Lopulta Lapuan Kankurit valikoitui tekijäksi.”

Lupa-asiat selvitettiin tarkasti Tampellan arkistoja tutkimalla sekä Tampereella että Mikkelissä Elinkeinoelämän Keskusarkistossa. Uustuotanto mahdollistui lopulta. Asiassa osapuolena oli myös Dora Jungin suku. Vapriikki ei saanut uustuotteet mahdollistavasta työstä rahallista hyötyä.

”Jos ei sellaisena sitten pidä sitä, että museokauppa sai tuotteita myyntiin sopimushintaan”, Anne-Mari Lehto kertoo ja miettii, että olisiko samanlainen toiminta mahdollista tänä päivänä. ”Silloin ajateltiin, että se on kulttuuriteko ja yleisön palvelemista – toki yhtä yritystä hyödyntäen. Nyt tilanne saattaisi olla toisin.”

2.14 Tallennusta yrityssalaisuuden ehdoilla

Teknologiayrityksen pelastusdokumentointi vaati sekä Salossa että Tampereella sensitiivisyyttä yrityksen toiveille. Jo ennakkoon luodut hyvät verkostot yrityksen työntekijöiden kanssa auttoivat myös asiassa.

TOIMIVIEN YRITYSTEN dokumentoimista ja aineiston käyttöä rajoittaa joskus yrityssalaisuus.

Vuonna 2016 Microsoft, jolle Nokia oli joitakin vuosia aiemmin myynyt matkapuhelinliiketoimintansa, ilmoitti lopettavansa matkapuhelinvalmistuksen. Tämä viimeisteli niin Salossa kuin muillakin yhtiön toimintapaikkakunnilla jo Nokian aikana alkaneiden tehtaiden ja yksiköiden sulkemisten sarjan.

Mobiiliteknologiayrityksen pelastusdokumentointi täytyi tehdä yrityksen ehdoilla. Tehdasaleihin ja tuotekehitystiloihin ei eri toimintapaikkakuntien museoilla ollut pääsyä. Silti jotain pystyttiin tekemään, missä auttoi se, että kontakteja yritykseen ja työntekijöihin oli rakennettu pitkäjännitteisesti.

Jo vuonna 2000, kun Nokian monitoreja valmistava tehdas sulkeutui Salossa, Salon elektroniikkamuseo levitti museon ystävien avulla sanaa tehtaan työntekijöiden keskuuteen siitä, mitä museo haluaisi tallentaa.

”Protoja ja sellaisiakin juttuja, jotka eivät ikinä päässeet tuotantoon. Ja kuulla niiden taustoista”, kertoo Salon elektroniikkamuseon tutkija Leena Järvelä.

Kun Nokian, sittemmin Microsoftin, Salossa sijainnut tuotekehitys ja matkapuhelintuotanto lakkautettiin yksikkö kerrallaan vuosien 2012–2016 välisenä aikana, museo käytti samaa toimintakonseptia. Museon yhteistyöhenkilöt levittivät sanaa lakkautettavien yksiköiden henkilökunnan keskuuteen, että museo on edelleen kiinnostunut tallentamaan keskeistä tuotantoaineistoa. Tällä ta-

valla talteen saatiin mm. älypuhelimien tuotantolinja ja kaikki Salossa suunnitellut puhelinmallit.

Haastatteluja museo toteutti yhteistyössä Turun yliopiston kansatieteen oppiaineen kanssa. Sosiaalinen media puolestaan osoittautui oivaksi välineeksi muistitiedon keräämiseen. Museo kerää laitteiden tuotekehitykseen liittyvää tietoa entisten työntekijöiden omissa Facebook-ryhmissä. Laittekohtaiset taustatietojen tallennusprojektit alan työntekijöiden kanssa jatkuvat.

Myös Tampereen Vapriikissa paikallista mobiili-alan tuotekehitystä oli seurattu pitkään.

Keväällä 2016, kun tieto Microsoftin matkapuhelinten suunnittelun päättymisestä tuli, Tampereen lopetettavan tuotekehitysyksikön johto otti yhteyttä museoon. Paikallisjohto halusi varmistaa, että tamperelaisen mobiili-alan tuotekehityksen tärkeimmät virstanpylväät, kuten kommunikaattori, kamerakännykkä ja Symbian-käyttöjärjestelmä, tallennettaisiin museokokoonelmiin. Tuotekehitystiloihin ei Tampereellakaan päästy dokumentoimaan. Microsoftin puolelta toivottiin myös, ettei tallennusyhteistyötä tiedotettaisi medialle ennen kuin koko yksikön alasajo olisi ohi.

”Tämä siksi, koska lahjoittajan näkökulmasta toiminnan alasarjovaiheessa kaikki julkisuus, oikeasti positiivinenkin, saattaa tuntua negatiiviselta”, kertoo kokoelmapäällikkö Riitta Kela.

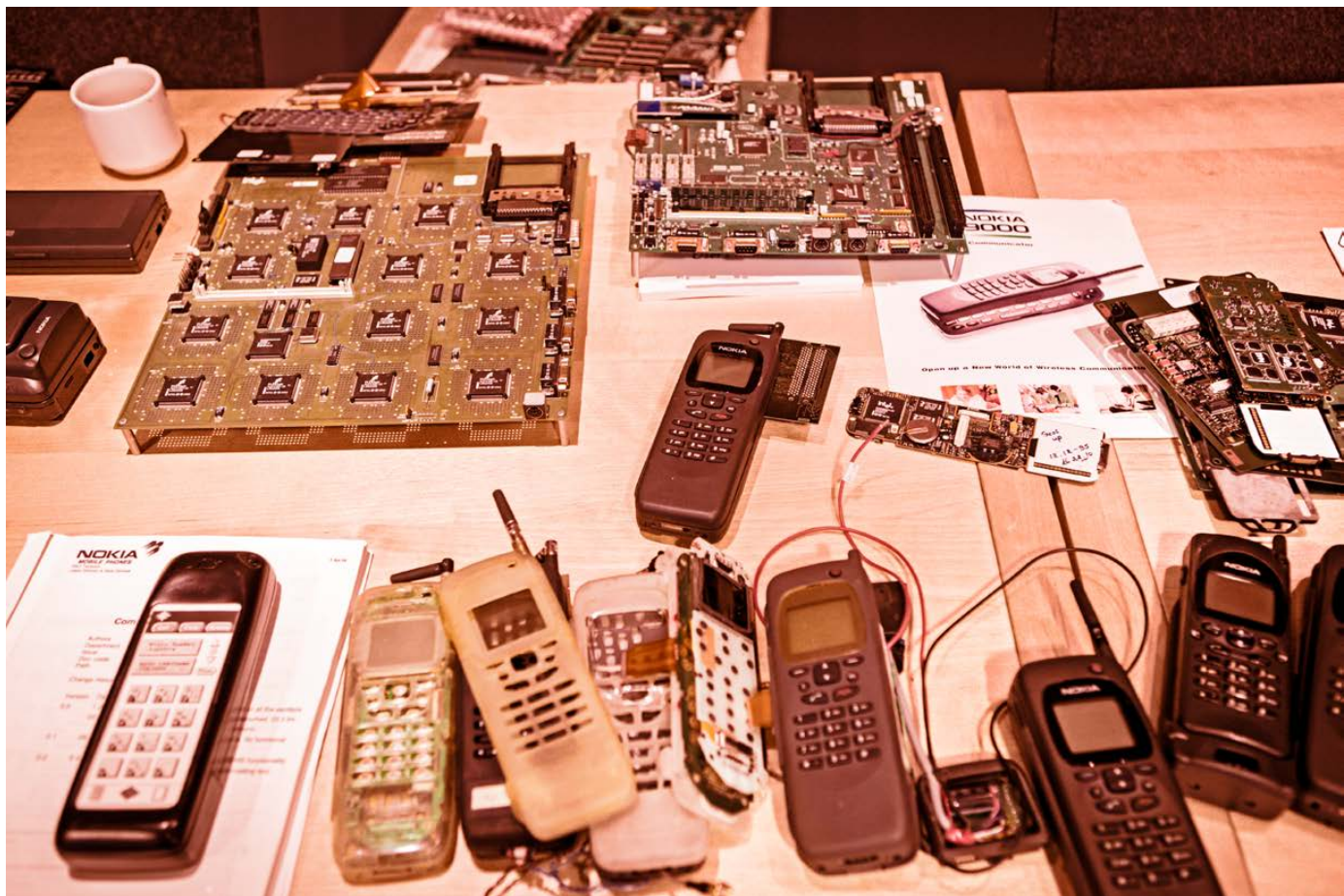
Työntekijät Tampereella olivat miettineet huolellisesti tallennuksen perusteet. Aineisto oli pakattu ja inventointilistat seurasivat aineistoa.

”Oli tärkeää saada ylös miksi juuri ne puhelimet tai prototyypit oli tallennettu”, kertoo Riitta Kela. ”Jotta joku ei pääsisi 20 vuoden päästä sanomaan, että kas vain, miksi ihmeessä ne ottivat tällaisenkin esineen. Yleensäkin valintojen perusteisiin ja niiden ylöskirjaamisiin pitäisi tällaisissa tilanteissa kiinnittää erityistä huomiota.”

Tuotekehitystilojen dokumentoimatta jäämistä Vapriikissa ei pahoitella. Kuvallinen aineisto toimistotiloista, joissa on tietokoneita ja ihmisiä niiden ääressä, ei välttämättä ole kovin ainutkertaista.

”Mutta järjestimme Vapriikin kabinettiin ryhmähaastattelutilanteen, jonne kutsuimme tuotekehitysyksikön työntekijöitä kertomaan esille asetetusta, jo lahjoitetusta aineistosta. Sillä tavalla saimme rikastettua aineistohon liittyvää tietoa entisestään – ja kirjattua ylös aineiston valinnan perusteet.” summaa Riitta Kela.

Microsoftin/Nokian aineistoa Vapriikin kokoelmassa. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

2.15 Pelastusdokumentointi Lahden malliin: ryhmän hioma systeemi

Lahden kaupunginmuseon pelastusdokumentointiprosessissa aineiston luettelointi on viety kentälle. ”Tämä työporukka on itse hionut prosessin tällaiseksi. Pienellä resurssilla saadaan aikaiseksi paljon”, kiittää kokoelmapäällikkö Sari Kainulainen työryhmäänsä.

LAHDEN KAUPUNGINMUSEON toiminta-alueella pelastusdokumentoinnit ovat olleet 2010-luvulla runsaita. Yrityksiin kohdistuvien muutosten lisäksi koulutusinstituutioiden alasajo ja kunnallisten ja juridisten organisaatioiden toiminnan tiivistys tai toimitilojen vaihtuminen ovat aiheuttaneet tallennuspainetta.

”Myös edellisen laman aikana tuli pelastusdokumentointeja, mutta silloin ei ollut yleisessä tiedossa yhtä paljon, että museo on kiinnostunut yritysten tallennuksesta”, toteaa Lahden kaupunginmuseon kokoelmapäällikkö Sari Kainulainen.

Lahden kaupunginmuseon pelastusdokumentointiprosessi on omaleimainen ja pitkälle kehi-

tely systeemi. Nopealla iskutahdilla tulleet pelastusdokumentoinnit ovat sujuvoittaneet työtä ja toimimattomat työvaiheet ovat jääneet pois.

”Olemme kokeneet sen niin, että itse hätätilanteessa auttaa se, että on käytössä hioutunut prosessi.”

Kun kaupunginmuseon tutkijoiden tietoon tulee mahdollinen pelastusdokumentointitilanne, on ensimmäisenä vuorossa neuvottelu. Tartutaanko tilaisuuteen vai ei?

”Keskustelemme tilanteesta kokoelmista vastaavien tutkijoiden ja konservaattoreiden kesken”, kertoo Sari Kainulainen. ”Jos näyttää siltä, että tässä voisi olla jotain, yritämme saada yhteyden yritykseen ja menemme paikan päälle tutustumaan

tilanteeseen. Arvioimme, että kuinka laaja aineisto on kyseessä. Tunnustelemme ilmapiiriä.”

Seuraavaksi mietitään aikataulutus ja laajuus sekä mukaan otettava materiaali: imuri, käsineet, pakkausmateriaali ja muu käytännön tarvikke. Teknisen ryhmän ja dokumentointikohteen edustajien kanssa sovitaan aikataulu, milloin materiaalit kuljetetaan paikalle ja milloin dokumentointi tapahtuu.

”On myös muistettava jakaa roolit. Käytännössä olemme huomanneet, että meille sopii tehokkaimmin toimia työpareina.”

Lahdessa yksi työpareista valikoi aineistoa. Toinen työpari numeroi ja kirjaa valittuja aineistoja kokoelmatietokantaan tietokoneella. He kiinnittävät esineeseen tunnistelapun, johon on valmiiksi tulostettu päänumero. Päänumeron yhteyteen kirjataan esinekohtainen alanumero. Samassa yhteydessä esine mitataan ja tiedot lisätään tietokantaan. Tarpeen tullen esine puhdistetaan ja pakataan. Ennen pakkaamista valokuvaaja kuvaa esineet ja joko syöttää kuvat suoraan tietokantaan tai tallentaa ne muistikortille. Museon kokoelmatiloissa kuvankäsittelijä vie kuvat, mikäli ne

Kokoelmapäällikkö Sari Kainulainen ja konservaattori

Maija Nissinen dokumentoimassa Jousipaitaa vuonna 2010.

Kuva: Lahden kaupunginmuseon kuva-arkisto, Tiina Rekola.

on tallennettu muistikortille, seuraavana päivänä tietokantaan – samaan aikaan kuin pelastusdokumentointi kohteessa mahdollisesti jatkuu.

Lahden pelastusdokumentointiprosessissa pyritään hyödyntämään kaikkien työntekijöiden vahvimpia ominaisuuksia.

”Jos huomataan, ettei joku asia toimi, muutetaan prosessia. Yksi keskeinen uudistus on matkan varrella tehty, nimittäin luettelointi paikan päällä,” kertoo Sari Kainulainen. ”Pidän myös selkeää projektijohtamista ja aikataulutusta tärkeänä.”

Luettelointi museotilojen ulkopuolella on mahdollista, kun kokoelmajärjestelmä on nettipohjainen. Sen avulla on myös mahdollista tarkistaa, onko samantapaista aineistoa omassa luetteloidussa kokoelmassa tai vaikka Finnassa. Luettelointi, aineiston puhdistus ja pakkaus kenttätyövaiheessa vähentää tarvetta välivarastointiin – aineisto voidaan kuljettaa suoraan pysyvässä säilytystilaan.

”Ajallisesti kenttätyö pelastusdokumentointikohteessa vie yleensä päivän tai kaksi. Jo siinä ajassa saa paljon aikaiseksi”, toteaa tutkija Päivi

”Henkilökohtaisesti koen joka kerta voitonriemua, kun saadaan pelastusdokumentointikeissi hoidettua”

Vickholm. Käytännössä enemmän aikaa kuluukin jälkitöihin.

Lahdessa ollaan omaan systeemiin tyytyväisiä.

”Henkilökohtaisesti koen joka kerta voitonriemua, kun saadaan pelastusdokumentointikeissi hoidettua”, kertoo Sari Kainulainen. ”Näen, että meillä on hirveän hyvä ryhmä olemassa, aikataulussa pysytään, kaikki menee putkeen. Tämä porukka on itse hionut prosessin tällaiseksi ja pienellä resurssilla saadaan aikaiseksi paljon.”

Jousipaidan pelastusdokumentointi

Kun lahtelainen miesten paitavalmistaja Jousipaita oy lopetti toimintansa vuonna 2010, tieto yrityksen lopetuksesta kulkeutui museolle sattumalta.

”Museonjohtaja huomasi lehdestä että ahaa, tuolla on laadukkaita miesten kauluspaitoja alennuksessa. Hän otti asiasta selvää ja sai tietoonsa, että paitavalmistaja, Jousipaita oy, lopettaa”, kertoo Sari Kainulainen.

Kun kokoelmatiimi kuuli tilanteesta, se lähti vielä samana päivänä käymään paikan päällä myy-

mälässä. Paikalla oli sattumalta perheyrityksen entinen ja nykyinen toimitusjohtaja. Heille pelastusdokumentointi sopi hyvin.

Museon edustajat sopivat dokumentointipäivän, jolloin lähellä Lahden keskustaa sijainneen tehtaan tilat kuvattiin. Osa koneista oli myyty pois ja työntekijät irtisanottu, mutta toimitusjohtajat pystyivät kertomaan työprosessista. Aineistoa saatiin museokokoelmiin runsaasti – siitä huolimatta että kankailla ja muilla tuotteilla olisi ollut myös myynnillistä arvoa.

”Tämän olen huomannut aiemminkin: omistajille oma perinne on tärkeää. Kun museo tulee, he unohtavat eurot. Ja Jousipaitahan oli perheyritys”, toteaa Sari Kainulainen.

Kyseisessä pelastusdokumentoinnissa Päivi Vickholm ja Sari Kainulainen valikoivat aineistoa museon kokoelmiin. Aineiston luetteloinnista vastasi tällä kertaa paikan päällä museon konservattori valokuvaajan kuvatessa aineistoa. Julistemuseon tutkija kävi valitsemassa osan yrityksen julisteista kokoelmaan. Aineistotallennuksen ja

kuvausdokumentaation lisäksi toimitusjohtajat haastateltiin.

”Lopettamisen syyt tulivat ilmi haastatteluissa. Vaikka lopetus oli haikea asia, haastattelussa ei ollut suuria tunteenpurkauksia.”

Aikataulupainetta sen sijaan oli. Jousipaita oli hakeutumassa konkurssiin ja Lahdessa tiedettiin, että konkurssipesän hallinta siirtyy konkurssipesän hoitajalle.

”Ja sieltä ei lähde mikään, jos konkurssipesän hoitaja ei niin halua”, muistuttaa Sari Kainulainen.

Jälkeenpäin Lahden museossa ollaan tyytyväisiä Jousipaidan pelastusdokumentointiin.

”Vielä on kuvia, joiden luettelointitietoja pitäisi täydentää”, toteaa Sari Kainulainen. ”Mutta niiden kanssa kipuillaan aina. Uudet, kiireellisemmät työt painavat päälle.”

3.

PELASTUSDOKUMENTOINNIN *muistilista*

Sekä pelastusdokumentoinnit että niitä tekevät museot ovat keskenään erilaisia. Yhdet ohjeet eivät sovi kaikkiin tilanteisiin. Siksi seuraavaa sisältöä on syytä soveltaa sekä museo- että tapauskohtaisesti. Lopussa muistilista on koottu lyhyeksi tiivistelmäksi kiiretilanteita varten.

ENNAKOI

TUNNISTA, TIEDOTA JA MARKKINOI

On tavallista, että omaa tallennusala edustavan yrityksen lopettaminen tulee ensimmäistä kertaa museotyöntekijän tietoon aamun lehdessä – etusivulta tai taloussivun pikku-uutisesta. Myös huhuja on saattanut liikkua. Kuinka museo voisi saada ajoissa tietoa alueensa tai alansa tärkeiden yritysten suurista toiminnan muutoksista? Kuinka vakuuttaa yritykset ja yrityksen kaltaiset organisaatiot siitä, että museo on kiinnostunut tallentamaan niiden toimintaa?

Tunnista museosi kokoelmapoliittinen ohjelma ohjenuoransi oman alueesi tai alasi identiteetille keskeisimmät yritykset ja tiedota toiminnastasi näille. Museo itse ottaa kantaa siihen, kuinka laajaa kenttää se pystyy seuraamaan. Täydellisyyttä on turha tavoitella, pikemminkin käytännöllisyyttä. Joskus museon tallennusala tai toiminta-alue kattaa niin runsaasti yrityksiä, että edellisen kaltainen valikointi on mahdollonta. Pyri silloin olemaan oman alasi tai alueesi yrityksille vakuuttava ja luotettava yhteistyökumppani kautta linjan.

TEE AINAKIN

- Lähetä museon tiedotteet, uutiskirjeet ja näyttelykutsut ainakin joihinkin museon seuraamiin yrityksiin. Seuraa myös valitsemiasi yrityksiä museon somessa.
- Pyri pääsemään esille ammattilehdissä.

PANOSTA LISÄÄ

- Tiedotteiden lähettämisen ja ammattilehtien huomioimisen lisäksi hae kontakti henkilöön, joka yrityksessä vastaa suhteista ulospäin. Suuryrityksissä se on usein viestintäjohtaja, pienemmissä yrityksissä toimitusjohtaja. Etsi aktiivisesti erilaisia yhteistyömahdollisuuksia ja markkinoi museon palveluita.
- Mieti jo alustavasti tallennuspalvelujesi tuotteistusta.
- Jos saat selville yrityksessä toimivan kulttuuriperinnön säilyvyydestä kiinnostuneen työntekijän, pyri kontaktoimaan myös hänet.
- Panosta jatkuvuuteen. Jos yrityksen johto vaihtuu, aloita tiedotus kärsivällisesti alusta.

ENNAKKOSUUNNITTELE

Joissain museoissa pelastusdokumentoinnit ovat yksi keskeinen toiminnan muoto. Joissain toisissa museoissa pelastusdokumentointeja osuu eteen harvemmin. Kuinka käynnistää pelastusdokumentointiprosessi, jos kokemusta ei vielä ole?

Pelastusdokumentointien tekoa helpottaa, kun niihin valmistautuu etukäteen – edes henkisesti.

TEE AINAKIN

- Lue tämä opas ajatuksella. Tee kriittisiä huomioita ja sovelta ajatuksissa omaan museoon.

PANOSTA LISÄÄ

- Sovi työtovereiden kanssa rooleista mahdollisessa pelastusdokumentoinnissa, jos se ei ole jo ennalta selvillä. Kuka toimii yhteyshenkilönä ja johtaa dokumentointia, kuka valokuvaa, ketkä valikoivat aineistoa?
- Mikäli museossasi ei ole omaa valokuvaajaa, varmista, että osaat käyttää museosi tallennuslaitteita. Varmista, että laitteet toimivat asianmukaisesti ja että varakkuja, akkuparistoja ja muita vastaavia tarvikkeita on saatavilla.

TUOTTEISTA PALVELUSI

Pelastusdokumentointi koostuu esityöstä, kenttäläolosta ja jälkityöstä eli aineiston seulonnasta, luetteloinnista ja järjestyksestä säilytykseen. Suurten pelastusdokumentointien jälkityöt voivat ulottua monen vuoden ajalle.

Hanki lisää resursseja tuotteistamalla pelastusdokumentointi maksukykyisille yrityksille tarkoitetuksi palveluksi. Yritysten kynnyskysymys palvelujen ostamisessa on helppous. Tässä ohjekirjassa Elinkeinoelämän Keskusarkiston (Elka) johtaja kertoo, kuinka Elka on linjannut palvelunsa yhteiskunnan tukemaan osaan ja osaan, jonka yritys voi ostaa. Myös museot voisivat pohtia jo etukäteen sitä, missä määrin ja milloin pelastusdokumentointi tehdään perusrahoituksen turvin – ja milloin ei.

TEE AINAKIN

- Arvosta työtäsi. Vastusta houkutusta olla vaatimaton ja myydä humanistityötä lähtökohtaisesti liian halvalla.

PANOSTA LISÄÄ

- Arvioi työvaiheet, kuten jälkityöhön käytettävä aika, realistisesti.
- Tutustu tuotteistusprosessiin ja palvelun hinnoitteluun – ja tuotteista palvelupakettisi.
- Markkinoi ja mainosta yrityksille palvelupakettejasi ja tuo esiin mahdollisuus myös joustaviin, yrityksen tarpeisiin räätälöityihin palvelupaketteihin.

HÄLYTYSKELLOT SOIVAT: *pelastusdokumentointi käsillä*

PÄÄTÖS JA NEUVOTTELU

Kiinnostava mahdollisuus pelastusdokumentoida tiedossa! Tehdäänkö vai ei? Kuinka runsaasti esiselvitystyötä on tehtävä? Kuka vastaa pelastusdokumentoinnin kustannuksista?

Jos yritys on olennainen osa museosi tallennusalan tai -alueen identiteettiä, eikä kokoelmassa ole vastaavaa aineistoa, vastaus on luultavasti myönteinen. On tehtävä myös päätös, tehdäänkö yrityksen toiminnan tallennus joka tapauksessa vai ainoastaan siinä tapauksessa, että yritys osallistuu kustannuksiin.

- **Selvitä perustiedot** toimialasta ja yrityksen historiasta: googleta, soita yrityksen johdolle tai vieraile paikan päällä. Jos ehdit, lue historiikki tai alasta kertovaa kirjallisuutta.
- **Tarkista** museosi kokoelmien lisäksi myös muiden museoiden kokoelmien sisältö sikäli kuin se on mahdollista. Tarkista ainakin Finnan aineisto.
- **Kerro yrityksen edustajalle** siitä, miksi museosi haluaa tallentaa sen toimintaa. Selvitä myös se, mitä pelastusdokumentointi käytännössä tarkoittaa. Kerro aineiston lahjoituksen ehdoista.
- Mikäli museosi ei syystä tai toisesta tee pelastusdokumentointia, **konsultoitteko** yritystä ja neuvotte, mitä se voisi tehdä omana toimintana?
- Jos kyseessä on maksukykyinen yritys: tee kustannusarvio ja neuvottele kohteen kanssa kustannusten jakautumisesta tai anna tarjous. **Varaudu perustelevaan** positiivisiin esimerkeihin, miksi tallennuksen kohteen tulisi osallistua kustannuksiin. Varaudu myös siihen, että varsinkin suuryritysten kohdalla museon puolelta sopimusneuvottelijana on sen hierarkian korkeimmalla tasolla oleva henkilö – käytännössä johtaja. Neuvottelut voivat kestää pitkään.
- Onko kyseessä **konkurssitilanne tai omistajanvaihdos**? Edellisissä tapauksissa muista, että hetkellä, jolloin konkurssipesä syntyy tai omistajuus vaihtuu, edellisen omistajan mahdolliset lupaukset ja luvat raukeavat ja neuvottelut on syytä aloittaa uuden omistajan kanssa.
- Sovi **päivämäärä**, jolloin pelastusdokumentointi tapahtuu.

KONKREETTISET ESITYÖT

*Pelastusdokumentoinnista on sovittu.
Kentälle on mentävä juuri tietyllä päivämäärällä
ja kellonajalla – aikataulu ei joustaa.*

Kokoa työryhmäsi ja varmista, että kaikki tietävät roolinsa sekä kentällä että valmisteluissa. Sovi käytettävät tallennusmenetelmät ja aineistonkeruun yksityiskohdat: miten aineistoon liittyvä tieto pysyy tallessa.

- **Tulosta** sopimuspohjat ja muut tarvittavat lomakkeet mukaan.
- Varaa **kirjoitustarpeita**.
- Kokoa **pakkaustarvikkeet** ja tarkista **av-laitteet**.
- Muistuta työryhmää **eväistä** tai selvitä paikan fasiliteetit.
- Sovi **kuljetus** sekä työryhmälle, työvälilinjalle että mahdollisesti kuljetettavalle aineistolle. Tarkista myös viimeistään nyt **säilytys- tai välisäilytystila**, jonne saapuva aineisto tuodaan.

Yrityksen kanssa sovittavaa

- Pyydä yrityksen edustajaa tiedottamaan henkilöstölle pelastusdokumentoinnista etukäteen.
- Sovi haastateltavat. Pyydä oppaiksi työntekijöitä, jotka voivat kertoa kohteen toiminnasta.
- Kohteen toiminnan dokumentointi helpottuu, jos työryhmällä on mahdollisuus tutustua kohteeseen ennen varsinaista dokumentointia. Jos mahdollista, kävele työryhmäsi ja yrityksen työntekijöiden tai edustajan kanssa läpi tulevan päivän dokumentointireitti niin, että kaikilla on sama tieto dokumentoinnin kulusta. Jos tämä ei ole mahdollista, pyri käymään paikan päällä edes lyhyesti.
- Jos yrityksellä on runsaasti poistouhan alaista arkistoaineistoa, informoi yrityksen edustajia arkistotoimijoista kuten Elinkeinoelämän Keskusarkistosta.

KENTÄLLÄ

METODIT, HAASTEET JA RATKAISUT

Pelastusdokumentointi nojaa nykydokumentoinnin menetelmiin ja periaatteisiin. Seuraavassa kappaleessa nostetaan esiin museoiden kohtaamia haasteita tai ratkaisuja tiettyihin kenttätyövaiheen tilanteisiin.

MUISTETTAVAA

Hätätilanteessa myös älylaitteen muistiin mahtuu muutama kuva ja muutama minuutti haastattelua.

Jos ammattivalokuvaaja ei ole mahdollista käyttää, kuvan laadusta ei kannata tehdä liian korkeaa kynnyksikysymystä. Tärkeintä on informaatioisisältö.

Järjestä kuvien, kuvatietojen ja kuvauskohteen välisen tiedon kytkeminen tavalla tai toisella.

Joissain museoissa inventointilomakkeet kiinnitetään fyysisesti esineisiin; tunnus sitoo tekstidokumenttiin tallennetun tekstitiedon, kuvan/kuvat ja esineen toisiinsa.

Yhdestä tallennusmenetelmästä vastaa yksi henkilö. Valokuvaaja harvoin pystyy keskittymään myös videoimiseen tai seurusteluun henkilökunnan edustajan kanssa.

Sopimukset kuntoon ja tallennuksen reunaehdot selviksi

Huolehdi kirjalliset sopimukset kuntoon heti pelastusdokumentointiprosessin alkuvaiheessa. Oikeus aineiston seulomiseen kannattaa kirjata ylös – sopimukseen on helppo vedota myöhemmin, jos seurottua aineistoa tiedustellaan. Myös haastattelujen käytöstä on syytä sopia. Selvitä myös se, mitä ei saa esim. yrityssalaisuuden takia kuvata tai tallentaa.

Valokuva- tai videodokumentointi

Jos museon henkilökuntaan kuuluu valokuvaaja, hän dokumentoi kohteen tai työn vaiheita valokuvaamalla ja/tai videoimalla. Pelastusdokumentointi ei kaadu, vaikka museolla ei valokuvaajaa olisikaan. Nykyaikaisen digijärjestelmäkameran käyttö automaattiasetuksilla onnistuu myös vähemmän kokeneelta kuvaajalta.

Haastattelu ja muu sanallinen tiedonkeruu

Haastattelut ja sanallinen tieto toiminnasta tilassa tai toimintalinjoilla ovat olennainen osa pelastusdokumentointia, mikäli työntekijöitä on yhä tavoitettavissa.

- Yksilö- vai ryhmähaastattelu? Ryhmähaastattelu säästää aikaa mutta tilanne saattaa olla kaoottisempi kuin yksilöhaastattelussa. Puhujan identifiointi esim. muistion äänitiedostosta saattaa jälkikäteen olla haasteellista.
- Eikö haastattelu onnistu aiheen herkkyyden vuoksi? Kirjaa kalenteriisi muistutus haastattelun

sopimisesta esim. puolen vuoden päähän – ja pidä huoli siitä, että sinulle jää mahdollisen haastateltavan yhteystiedot.

Aineistonkeruu

Museokokoelmaan tarjolla olevan aineiston määrä voi olla valtava. Kuinka rajata sitä? Kuinka valikoida oikein? Lahjoittavalle taholle on syytä kertoa, että suurten määrien sisäänotto maksaa varastointikuluina ja että kokoelman hyötykäyttö vaatii luettelointia ja valokuvausta. Erilaisia tapoja valikoida ja rajata aineistoa:

- Laajasta aineistosta otetaan vain osa – 10 %, tai joku muu määrällinen otos. Perusteluna voi olla esim. vapaana olevien säilytystilojen määrä ja se, kuinka paljon samantapaista aineistoa jo on koelmissa.
- Mihän esine tai aineisto liittyy? Etusijalle aineisto, jossa on kontekstietoja.
- Monissa museoissa normaalit kokoelmaehdotukset käsitellään työryhmässä. Tämä tapa on suositeltavaa myös pelastusdokumentoinneissa. Yhteisesti tehdyt päätökset vähentävät vastuun painavaa taakkaa.
- Mikäli museosi päättyy suuren aineistomassan sisäänottoon, pyri huolehtimaan siitä, että kaikki tallennushetkellä saatavilla oleva informaatio koelmista säilyy aineiston mukana.

Arkistoaineiston tallennus

Usein varsinkin lopettavilta yrityksiltä jää jälkeen mitava, vanha arkisto. Jos arvokasta arkistoaineistoa

uhkaa häviämisen uhka, kerro yrityksen edustajille maakunnallisista ja valtakunnallisista arkistotoimijoista. Yritysarkistoja vastaanottavat Elinkeinoelämän Keskusarkiston lisäksi Kansallisarkisto maakunnallisine toimijoinen. Myös monet museot tallentavat kokoelmiinsa tai tallennusalaansa liittyvää arkistoaineistoa omien toimintalinjaustensa mukaan.

Raportti

Työtilanne kentällä saattaa olla hallittu tai kaoottinen. Joskus pelastusdokumentoinnin kohteena on kasa tavaraa varastohallissa, eikä läsnä ole ketään keltä kysyä esineiden suhteesta kohteessa tehtyyn työhön. Joskus dokumentointitilanne on ollut tavalta tai toisella haastava – dokumentoija on työnsä ohessa ehkä päätenyt kuuntelemaan johtajan tai työntekijän tunnelmia muutoksen edessä. Muutenkin tilanne on saattanut olla herkkä ja vaatia dokumentoijalta sensitiivistä otetta.

- Kenttätyöraporttiin voi kirjata olosuhteet, tehdyt ratkaisut ja näiden taustat.
- Kenttätyöraportti tai siitä toimitettu valokuvakerotomus, joka tallentaa työlinjaston tai palvelusilälön valokuvin ja niihin liittyvin tekstein, on syytä luetuttaa dokumentoinnin kohteilla, jotta mahdolliset työhön liittyvät väärinymmärrykset tai puutteellisuudet tulee korjattua.

Osallistava pelastusdokumentointi

Usein pelastusdokumentointi onnistuu sitä paremmin, mitä paremmin työntekijät ovat mukana sen te-

kemisessä. Mukana voi olla myös kolmas osapuoli, kuten vapaaehtoisryhmä tai esimerkiksi kotiseutu- tai kaupunginosayhdistys. Toiminnan tallennuksen ja museokokoelmiin otettavan aineiston esivalinnan voivat tehdä työntekijät itse – museon konsulttoimana ja työnantajan luvalla.

Käytännön työvaiheista ja aineiston laadusta

Tämän ohjekirjan tarinoissa enemmistönä ovat pelastusdokumentoinnit, joissa tallennustapoina ensisijaisesti on käytetty valokuvausta, haastattelua ja aineistotallennuksia. Pelastusdokumentointiin käytetty aika vaihtelee kohteittain, koska tallennus tapahtuu täysin kohteen ehdoilla. Tavanomaisin käytetty aika on yhdestä kolmeen päivään, mutta mukaan mahtuu myös pidempiä prosesseja.

- Tarkempia ohjeita kenttätyövaiheen tallennuksesta, digitaalisen aineiston laadusta ja tallennusmuodoista löytyy esimerkiksi [Keski-Suomen museon nykydokumentointiohjeesta](#). Ohjeista on hyötyä esimerkiksi silloin, kun yrityksen työntekijät tai muun kolmannen osapuolen edustaja tallentaa tai pelastusdokumentoi kohteen toimintaa.

JÄLKITYÖT

Pelastusdokumentoinnin intensiivisin vaihe on kentälläolo. Sen jälkeen pelastusdokumentointiprosessi jatkuu. Jälkityöt vievät sitä enemmän aikaa ja henkilötyöresurssia, mitä enemmän museolle on tuotu aineistoa. Seuraavassa muutamia ehdotuksia, joilla museot ovat pureutuneet pelastusdokumentoinnin jälkityövaiheen haasteisiin.

Hyödynnä raportointia

Kenttätyövaiheessa mukana olleet henkilöt eivät välttämättä vastaa enää aineiston seulonnasta ja luetteloinnista – varsinkaan silloin, jos jälkityövaihe venyy vuosien pituiseksi. Kenttätyöraportti liittää aineiston taustatietoihinsa sillä tietotasolla, joka kenttätyöhetkellä on ollut.

Esiluetteloi ja valokuvaa kentällä

Onnistuuko aineiston valinta ja perustason luettelointi jo kentällä? Tilan tarve vähenee, kun seulomatonta aineistoa ei viedä museon säilytystiloihin. Kun kokoelma on siirretty, se on pääosin myös luetteloitu perustietojensa osalta. Vaatii runsaahkosti henkilökuntaa, napakan projektin johdon sekä tallennettavan kohteen edustajien aktiivisen mukanaolon pelastusdokumentoinnissa. Netissä toimiva kokoelmatietokanta ja mahdollisuus ottaa esinekuva paikan päällä on edellytys kenttäluelloinnille.

Hankkeista – tai myy pelastusdokumentointi kokonaispakettina

Hankerahotusta haetaan usein esim. pelastusdokumentoitavan kohteen lähellä toimivalta säätiöltä. Toivottavaa on, että maksukykyinen yritys tarttuu museon tekemään tarjoukseen ja osallistuu toimintansa tallennuksen kustannuksiin.

Dokumentointiviikot

Useissa museoissa pureudutaan dokumentointipäivinä luettelointiviiveen kirmiseen. Monesti työlliställä on nimenomaan pelastusdokumentointien yhteydessä museoon otettu aineisto. Erityisen tärkeää inventointi- ja luettelointipainotteisen työskentelyjakson järjestäminen on silloin, jos museo uhkaa menettää syystä tai toisesta ne henkilöt, jotka ovat tehneet pelastusdokumentoinnin – ja joilla on aineistoon liittyvää tietoa muistissaan. Jollain tavalla olisi hyvä saada kirjallisesti talteen se, miksi juuri tietyt esineet on valittu kokoelmaan.

Priorisoi

Aineistoa voidaan jaotella lohkoiksi ja valita inventointi- ja luettelointijärjestys erilaisin kriteerein. Esim. näyttelyt vaativat ainakin jonkintasoista tutkimusluettelointia, jolloin näyttelyyn esivalittu aineisto voidaan valita ensisijaisesti luetteloitavaksi.

Kuinka neuvotella pelastusdokumentoinnin tekemisestä

Yritysten kanssa yhteistyöhön pyrkivän museon on tehtävä aktiivisesti töitä murtaakseen yleisen ennakkoluulon, jonka mukaan ”museota ei voi nykypäivä kiinnostaa”. Museon on osattava myös perustella, miksi maksukykyisen toimijan pitäisi osallistua toimintansa dokumentoinnin kustannuksiin. Museoiden lähtökohtana on pyrkiä olemaan yrityksille luotettava, ammattimainen yhteistyökumppani. Yrityksen prioriteettina on elinvoimaisuus ja oman tuloksen parantaminen, ja parhaimmillaan museon tekemä työ tukee yrityksen prioriteetteja.

Hyödynnä näitä faktoja neuvotellessasi pelastusdokumentoinnista

- Museokokoelma on kulttuurihistoriallinen geenipankki, josta voi nostaa uustuotantoon tai uuden toiminnan lähtökohdaksi tuotteen tai vanhan työtavan. Museon tallentamalla yrittäjäaineistolla, on se sitten esineistöä tai työväiheen dokumentaatio, voi siis olla huomattavaa innovaatio- ja retrovaatiopotentiaalia.
- Historia osana brändiä. Yritystyön tallennus on suomalaista ja eurooppalaista kulttuuri-perintöä rikastava, arvokas teko. Monet suuryritykset tallentavat historiaansa ja rakentavat brändiään historiansa pohjalle. Toimitiloja voi ostaa, hyvistä työntekijöistä voi kilpailla palkalla ja eduilla – mutta historiaa ei voi ostaa. Myös lähistoriaansa tallentava yritys on lähtökohtaisesti kiinnostava. Historian ei tarvitse olla sata vuotta vanhaa. Ja tämä päivä on huomisen historiaa.
- Markkinointi- ja mainosmateriaali. Dokumentointiaineisto voi laadukkaasti tehtynä muodostaa relevanttia mainos- tai markkinointiaineistoa. Historiikkien teksti- ja kuvasisältö elävöityy ja kurottaa nykyhetkeen, kun sen yhteydessä on kuvakertomus työnteon arjesta yrityksessä.
- Onko museollasi julkinen kokoelmatietokanta? Jos yrityksellä ei ole omaa kuvanjakoalustaa ja halu saattaa kuvia suuren yleisön saataville, kuvien vieminen museon tietokantaan saattaa olla hyvä ratkaisu, jos se sopii myös museon tallennusperiaatteisiin.
- Kun yritys osoittaa arvostavansa työntekijöidensä työtä tallentamalla sitä sekä historiaan suuntautuen että nykyhetkessä, työilmapiiri kohenee. Työntekijät sitoutuvat yritykseen ja sen arvomaailmaan paremmin. Harvoin tuottavuus on edellä mainitun takia huonontunut.
- Perustuslain toisen luvun 20. pykälässä todetaan, että vastuu sekä ympäristöstä että kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille. Monet yritykset ottavat toiminnassa huomioon ekologisen jalanjäljen pienentämisen ja ilmastonmuutoksen torjumisen. Myös oman kulttuuriperinnön hoitaminen on yrityksille edellisiin verrattava vastuullinen tulevaisuusteko, joka viestii yrityksen kestävästä arvoista asiakkaille.

Muista ainakin nämä

pelastus-
dokumentoinnin
tiivistelmä

Ennakoi

- **Tunnista** tärkeät yritykset museosi tallennusalan tai -alueen kannalta.
- **Tiedota ja markkinoi.** Panosta siihen, että olet näkyvä ja luotettava toimija mahdollisten tallennuskohteidesi parissa.
- **Tee ennakosuunnitelma.** Jos tallennusalueellesi tai tallennusalallesi tärkeän yrityksen toiminta muuttuu merkittävästi tai sitä uhkaa lopettaminen, mitä teet?
- **Tarkista dokumentointivälineet.** Onko ostettava kamera, video, sanelin?
- **Tuotteista.** Maksukykyiset yritykset ostavat todennäköisemmin selkeän palvelupaketin kuin maksavat toiminnasta, jonka sisältö on epäselvä tai ei välity ostajalle. Hinnoittele palvelupakettiin kuulumaan myös jälkityöt.

Pelastusdokumentointitapaus käsillä

- **Selvitä taustatiedot.** Googleta, lue historiikki tai puhelinhaastattele johtajaa.
- **Tee päätös pelastusdokumentoinnista** työryhmäsi kanssa. Käytä ohjenuorana museon kokoelmien sisältöä ja museosi kokoelmapoliittista linjausta. Tarkista myös Finna.
- **Jos et itse pelastusdokumentoi:** tiedota museolle, jota voisi kiinnostaa. Muista myös arkistot.
- **Ota yhteys ja sovi aikataulu.**
- **Tee kustannusarvio ja neuvottele hinnasta,** jos kohde on maksukykyinen.
- **Ole tarkka konkurssitapauksissa tai jos yrityksen omistaja vaihtuu.** Pelastusdokumentoinnista ja yrityksen toiminnan tallennuksesta on neuvoteltava sen hetkisen omistajan kanssa.
- **Sovi dokumentointiaikataulu, suunnittele dokumentointimetodit ja aineistonkeruu.** Miten esineisiin liittyvä tieto pysyy tallessa? Onko joka laitteelle oma vastuhenkilö?
- **Huolehdi aineiston laadusta. Kirjaa kaikkeen, mitä tuotat, aika, paikka ja tekijä siinä kuin kohdetiedotkin.** Digitaalisen aineiston laatuvaatimuksista mm. [Keski-Suomen museon nykyajan dokumentoinnin verkko-oppaassa](#).
- **Pyydä johtoa tiedottamaan** pe-la:sta henkilöstölle ja tiedustele haastateltavia.
- **Ennakkovieraile** dokumentoitavassa yrityksessä ennen dokumentointia. Tutustu tilaan tai kävele dokumentointipolku työryhmän ja yrityksen yhteistyöhenkilöiden kanssa läpi.
- **Pakkaa** edellisenä päivänä aineiston kuljetukseen tarvittavaa pakkausmateriaali sekä tallennusvälineet.
- **Ota sopimus pohjat** ja muut tarvittavat lomakkeet mukaan.
- **Sovi kyyti.** Varmista tallennusvälineiden ja tallentajien kuljetus dokumentointipaikkaan ja takaisin.
- **Eväät.** Tarkista lounaspaikat tai muistuta osallistujia eväistä.

Paikan päällä

- **Lahjoita museosi julkaisu tai jaa esitteitä.**
- **Päätä periaatteet** aineiston keruussa tutustuttuasi aineistoon. Vertaa tarjolla olevaa aineistoa jo olemassa oleviin kokoelmiin ja mm. museon vapaan säilytystilan määrään.
- **Osallista henkilökuntaa** aineiston esivalintaan ja/tai pelastusdokumentointiin.
- **Sovi kirjallisesti lahjoitusten omistus- ja käyttöoikeuksista.**
- **Tallenna yrityksen toiminta sillä laajuudella jolla se on mahdollista.** Esimerkiksi: valokuvaa työlinjasto/palvelu, lisää kuviin selitykset, haastattele henkilökuntaa,

valikoi aineistoa tallennettavaksi. Kirjaa ylös esinetiedot ja valikoinnin perusteet. Muista aineistolahjoitussopimusten lisäksi sopia tallennuksessa syntyvän aineiston käyttöoikeuksista.

- **Onnistuuko aineiston valinta ja perustason luettelointi ja valokuvaus kentällä?** Niiden avulla seulonta museon säilytystiloissa jää pois. Samoin luetteloimattoman aineiston välivarastointivaihe.
- **Työskentele työparin/ryhmän kanssa.** Vaikeissa päätöksissä vastuun jakaantuminen helpottaa.
- **Jos haastattelut eivät onnistu heti, merkitse viivehaastattelun sopiminen kalenteriisi** esim. puolen vuoden päähän.

Esineet ja muu aineisto. Kuinka valita?

- **Lukumäärään perustuva valikointi.** Otetaan laajasta aineistosta tietty osa. Perusteena voi olla vapaana olevan säilytystilan määrä.
- **Otetaan kaikki tarjolla oleva.** Mitään tärkeää ei jää pois. Haittapuoli: massasisäänotto ruuhkauttaa luetteloinnin ja seulonnan.
- **Otetaan aineisto, johon liittyy tietoa.** ”Ihan kiva, mutta mikä tämä on” -aineisto jätetään pois.
- **Perusteltu päätös.** ”Nämä kaksi esinettä X riittävät kuvaamaan yrityksen Y toimintaa alueellamme.” Huolehdi, että päätöksen perusteet pysyvät aineiston mukana ja tee päätökset työryhmän kanssa.

Huomioita jälkitöiden resurssoinnista

- **Raportoi** pelastusdokumentointiprosessista. Jos mahdollista, lueta raportti dokumentoinnin kohteilla.
- **Järjestä dokumentointiviikko/päivät.** Joissain museoissa luettelointisumaa kiritään dokumentointiviikoilla, jolloin kaikki sovitut työntekijät ennalta sovitun lyhyen ajanjakson aikana inventoivat ja luettelivat.
- **Hankkeista.** Jälkitöitä voi upottaa samaan aiheeseen liittyvän suuremman temaattisen projektin osaksi.
- **Hyödynnä vapaaehtoisia.** Mikäli dokumentoinnin kohdeyritys lopettaa, löytyisikö yrityksen ex-työntekijöitä mukaan luettelointityön eri vaiheisiin? Huomaa, että tämä ei vähennä työtä museon kokoelma-ammattilaisilta. Ohjaamiseen, läsnäoloon ja tarkistamiseen tarvitaan resursseja.
- **Takaisin alkuun!** Pelastusdokumentointi takana? Arvioi työryhmäsi kanssa, miten dokumentointiprosessi sujui. Jos jokin toimintatapa ei sujunut, muuta se seuraavalle kerralle.

Tiukka tilanne?

Aina voi tehdä jotain!

Yritys lopettaa – ja olet sattumalta paikalla, ilman varusteita, ilman aikaa pyytää työtovereitasi tai tallennusvälineitä paikalle. Tartu hihasta löytämäsi työntekijää ja kerro mitä haluat tallentaa. Ota, luvan saatua, yrityksen toiminnasta muutama kuva tai videopätkä vaikkapa puhelimesi kameralla. Varusta aineisto tiedolla siitä, mitä kuvassa/videolla tapahtuu tai kuka niissä esiintyy. Sanele tiedot kännykkäsi muistioon tai muistivihkoon (jos sinulla ei ole kannettavaa tietokonetta mukana). Muista merkittävät oheistiedot. Haastattele hihasta nappaamaasi työntekijää edes 10 minuuttia. Kysy, kuka hän on ja mitä yrityksessä tehdään. Tallenna haastattelu esimerkiksi puhelimesi (lataa viimeistään nyt ilmainen nauhurisovellus sovelluskaupasta jos älypuhelimessasi

Yrityksen pelastusdokumentoinnin voi hätätilanteessa tehdä moninkertaisesti nopeutettuna.

ei sellaista ole). Pyydä lahjoitukseksi 5–10 sellaista esinettä tai vanhaa valokuvaa, jotka kuvaavat yrityksen työtä ennen tai nyt. Pyydä nimeämään esineet ja kertomaan mihin ne liittyvät: mitä niillä on tehty, miksi, kuka niitä on käyttänyt, milloin niitä on käytetty. Tallenna tiedot kirjoittamalla tai nauhoittamalla. **Uskalla luottaa siihen, että yrityksessä osataan erotella olennaisin aineisto tallennettavaksi, vaikka sinulla ei ole valikointiin ja selvityksiin aikaa.** Muista pyytää kaikki luvat ja lahjoitussopimukset kirjallisina. Eikö lomakkeita ole mukana? Lupaa tulla takaisin lomakkeiden kanssa seuraavana päivänä. Eikö yrityksessä olla enää paikalla? Pyydä vastuuhenkilön puhelinnumero. Luetteloi aineisto rauhassa myöhemmin ja tallenna nauhoitus toisaalle/litteroi joskus.

4.

Linkkejä ja lähteitä

Hakomäki Risto ja Metsänkylä Antti: Elinkeinoelämä ja kulttuuriperintö. 2007.
Käsikirjoitus. Kansallismuseon sisäisessä käytössä.

Metsänkylä, Antti (2010) : ”Nykydokumentointi: mitä ja miksi”, Powerpoint-esitys
http://www.museoliitto.fi/doc/nykydokumentointi/antti_metsankyla.pdf

Keski-Suomen museon ohjeita nykydokumentointiin
<http://www.jyvaskyla.fi/keskisuomenmuseo/nykydokumentointi>

Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkisto Elka
<http://www.elka.fi/index.php/fi/>

